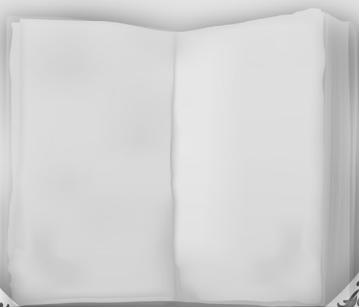

מופץ לזכר הרבים

על היכלי

הלכות ודיני תיקון חצות וחצות
וסדר התיקון

מכון תורני

דעה
להשכיל

הקדמה קצרה

בסיעתא דשמיא זכינן להוציא את החוברת הנוכחית לזיכוי הרבים, אל העם הצמאים לדבר ה' המבקשים לדעת כדת מה לעשות, הלכה למעשה, לרגל התקרבותם של שלושת השבועות מ"ז בתמוז עד תשעה באב, ה' ברחמי יהפוך לנו הימים הללו לששון ולשמחה, ולבנין בית מקדשינו ותפארתינו, ותחזנה עינינו בשוכך לציון ברחמים, וירחם ויחמול עלינו, ויראה את עונינו ואת לחצנו, ויחיש לגאולינו במהרה. אמן.

אמרו חז"ל (תענית ל: ב"ב ס:): "כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, שנאמר (ישעיה סו, י): שמחו את ירושלים וגילו בה כל אוהביה, שישו אותה משוב כל המתאבלים עליה". אנו נמצאים בדור הרחוק מאפס מושגיהם של אבותינו ואבות אבותינו הקדושים, שחיו והרגישו את צער החרבן מידי יום ביומו, והיו עושים התיקון חצות בהתרגשות ובהתפעלות הלב, ומעלים זכרונה של ירושלים על כל מעשיהם (ויעיין בב"ב ס: ודו"ק, ובקונטרס הנחמי סוף פ"א). ובדורינו זה מחמת הנסיונות, הקשיים, והיסורים העוברים על עמך בית ישראל, נתרופפה אהבת הצפיה לגאולה הכללית (ראה סוטה מט: וברשי" ד"ה שצרתו), וכל אחד חושב על הגאולה הפרטית שלו - שכביכול כל מטרת הגאולה לא תהיה אלא לצורך גאולתו וישועתו. והשי"ת, בצרתם לו צר, ועימו אנכי בצרה, הוא רואה ומרגיש בצערינו ובעז"ה יחיש גאולתנו דוקא מתוך כך, כי היא סיבה היותר גדולה לגאולה. ומכיון שבימים אלו דוקא צער קטן על חרבן הבית יכול לעורר פי כמה ממה שיכל לעורר אותו הצער בדורות הקודמים נוכחו שכתבו מהרח"ו (ספר החזיונות ח"ב אות ו, ושער הגלגולים הקדמה לח), ובאור החיים (פרשת שמות, ד"ה וארד) ובשומר אמונים (מאמר שמי"ע, מ"ב פרק ג), ובספר בתי אבות משאלוניקי (דף נא ע"ב), ועוד, ולכן אין להתרשל מלחשוב על צער הגלות, כי בחושבינו על הצער הפרטי של כל יחיד, ועל ידי שאנו מקשרים זאת לחרבן הבית, הרי זה יותר מעורר בעליונים. ובודאי מכיון שהם הדברים הקיימים והיוצאים יותר ויותר מעומק ליבנו, יחשב זה כהתאבלות על ירושלים היותר גדולה, אבל יחיד ואבל רבים, ונוכח ונראה בשמחתה כבשורת הנביא "שישו אותה משוב כל המתאבלים עליה", כך נזכה עוד במהרה ממש לגאולה הקרובה במהרה בימינו. אמן.

בברכת התורה
נהוראי יוסף אוחנה
המחבר

ומח"ס משפט הגט ב"ח, עין במשפט ועו"ס

ניתן להשיג:

ירושלים

רמות ג' רחוב אידלסון 32
משפחת אוחנה

רמות ד' רחוב מיינץ 48
משפחת מוסבי

רחוב אהבת ישראל 7/7
משפחת אוחנה

בני ברק

רחוב אלחריזי 4
משפחת חביב

צפת

רחוב זלמן שזר 91
משפחת דהן

כפר הרי"ף

בבית הכנסת המרכזי אצל
הנבאי ה"ה אלי ויטאל הי"ו

כתובת המכון

רמות ג רחוב אידלסון 32/8
ירושלים

02-5868197

על היכלי אבכה

פרק א

הלכות תיקון חצות

א. אם התיקון הוא חיוב או מעלה טובה

א. צריך אדם אדם להצטער בצער ובגלות השכינה, ולכן חובה קדושה לעשות תיקון חצות בכל לילה, שאותן שעות (מחצות ואילך) הם שעות של רצון, וקרובה תפילתנו יותר להתקבל.

תיקון חצות חיוב או מעלה בלבד

א. בדבר הנחיצות להצטער על גלות השכינה אמרו רבותינו בברכות (ג.) כי הקב"ה מצטער בכל משמר ומשמר שבלילה על חרבן בית המקדש וגלות ישראל, שנאמר: ה' ממרום ישאג, וממכון קודשו יתן קולו, שאג ישאג על גורו (ירמיה כה, ל.). וכן כתב שם הרא"ש (ברכות פרק סימן ג.). וכתב הריטב"א (ברכות ג.) בשם רבינו האיי גאון דמזה שהשמיע לנו שיש ג' משמרות, בא ללמדנו שבאותן שעות יושב הקב"ה במידת הרחמים ומתנחם על הרעה. ונפק"מ שיש לישראל להפיל רינה ותחנונים באותן שעות על חרבן הבית, כענין שנאמר: קומי רוני לראש אשמורות. עכ"ד. וכיוצ"ב כתב בפרישה (סימן א ס"ק יב) בבאור דברי הרא"ש ע"ש. וכן פסק מרן הש"ע (סימן א סעיף ג.): "ראוי לכל ירא שמים שיהיה מיצר ודואג על חרבן בית המקדש".

ואמנם הפוסקים דנו אם תיקון חצות הוא חיוב או לאו. ומדברי הרמב"ם

(הלכות דעות פרק ד הלכה ד) משמע שאמירת תיקון חצות אינה חובה, שכתב שיש לאדם לקום לפני עלות השחר, ולא הזכיר כלל ענין תיקון חצות. כיע"ש. וכן משמע בברכות (ג.) שאדם בא בערב מן השדה וחוטפתו שינה וכו'. ע"ש. ולא הזכירו ענין תיקון חצות. ואף חז"ל במנחות (צט:): בדין לימוד תורה הסתפקו שבשעות הדחוקות קורא אדם ב' פסוקים, ב' בשחר וב' בערב, ויוצא בזה ידי חובת והגית בו יומם ולילה, ולא הזכירו שאר עניני חיוב תיקון חצות. ועוד כהנה בש"ס ובפוסקים הראשונים שלא מצאנו מהם רמז על כך. ואף הרא"ש (ברכות פרק א סימן ב) והריטב"א (ברכות ג:) שכתבו ענין התפילה בחצות הלילה לעורר רחמי השכינה על חרבן בית המקדש, לא כתבו שהיא חובה אלא שראוי לאדם להיות מיצר ודואג. וכן הוא לשון מרן הש"ע (בסימן א סעיף ג) "שראוי ונכון לכל ירא שמים שיהיה מיצר" וכו', ולא כתב ענין חובה. ברם, מלשון הוזה"ק בכמה דוכתי משמע שהוא חיוב גמור לקום בחצות לילה וללמוד תורה, ולשפוך שיח וצקן לפני השי"ת על גלות השכינה. והגר"ח

(נתיב התורה שכל א אות לב), ובש"ת משכנות יעקב מקרל"ן (אה"ע סימן קסט) וביפה ללב ח"ט (סימן א ס"ק ב), ועוד, שיש ראיות חזקות שהרמב"ם ראה ספר הזוהר והזכיר ממנו.

ברם, הגאון יעב"ץ במור וקציעה (סימן א, דף ב ע"א) תמה כי בזוה"ק מבואר שיש ענין גדול לקום בחצות ולעסוק בתורה ובבקשת רחמים על גלות ישראל וגלות השכינה, והנהיגוהו כמה בני אדם בכל מקום שהוא כאילו חיוב גמור על כל אדם מישראל ובכל מקום, ותימה שלא נזכר בתלמוד כלל מדבר גדול כזה שנזכר בזוה"ק במקומות רבו מספר. ולא נמצא אפילו ברמז קטן בגמרא בשום מקום לקימת חצות עם שהגדיל התלמוד גם הוא בשבח עסק התורה בלילה, ולא זכר את זאת להזהיר לקום בחצות וכו', ותו האיכא נמי מאן דאמר דלא איברי לילה אלא לשינתא, ואף למאן דאמר דלגרסא, מכל מקום לא הקפיד על נקודת חצות, ואמנם חז"ל הפליגו בהרבה מקומות לשבח העוסק בתורה בלילה באיזה שעה שתהיה, אך הזוה"ק העמיד הרחיב הדיבור בסוד הענין להפליא מאוד, ובאו המקובלים למלא דבריו ועשאוהו חובה והאריכו בעונש המבטלו. ולכן נראה שספר הזוה"ק לא הטיל חיוב זה אלא לשוכני ארץ ישראל ולתלמידי חכמים דוקא דחשיבי לאתאבולי על ירושלים, עם שבודאי כל הרוצה לעשות עצמו תלמיד חכם לענין זה עושה, ואשרי לו המקדש עצמו בכך וכו'. עכ"ל. וראה במנחת אהרן פרדו (כלל א אות א).

אולם מרן החיד"א במחזיק ברכה (סימן א אות א) הביא דברי היעב"ץ, וכתב: ואיני יודע אמאי לא חש הרב כי בדבריו ופקפקויו אלו מרשל ומרפה לעובדי השי"ת ח"ו, ולכל

פאלאג'י בתוכחת חיים (סימן כא) ובכף החיים (סימן ב) ובספרו חיים ומלך (הלכות דעות פרק ד הלכה ד) הביא מכמה דוכתי מחז"ל ומהפוסקים במעלת אמירת תיקון חצות, ובסוף דבריו כתב: וחידוש גדול בעיני, דמי לנו גדול כהרמב"ם שלא יחוש לענין קימה בחצות, וגדול הלימוד באשמורת אחרונה דנורא ונשגב הוא מאוד, והזוה"ק מלא וגדוש בחיוב לימוד תורה באשמורת. ורק הרא"ש והריטב"א כתבו כן. ואמנם יש לומר שאין להוכיח מדברי הרמב"ם, שהיה רופא מובהק, וכל דבריו אלו עם על פי הרפואה, ובכמה דברים הביא מהזוה"ק כאשר יראה הרואה. עכת"ד. ומבואר שהרמב"ם ראה ספר הזוה"ק. ואמנם ידוע מה שכתב מרן החיד"א בשם הגדולים (מערכת רבינו אלעזר מגרמזיא) שהזוה"ק לא היה לפני האמוראים והגאונים ולא לפני גדולי הדורות והרמב"ם ורש"י ובעלי התוספות, ונתגלה יותר מאוחר וכו', והיתה גזרת החרבן לאלף שנים, וכל הקדושים הללו היו בתוך אלף השנים של החרבן, ולכן לא רצה הקב"ה לגלות ספר הזוהר שיש בו חומרות ועונשים, כי ריחם עליהם כרחם אב על בנים, ומוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידים, אבל לאחר אלף שנים היה צריך לבוא משיח ה', ובעונותינו כשהמשיח משתהה, לכן נתגלה אור הזוהר לחגן על הדורות, ונתגלו בו חמורות ועונשים כי השעה צריכה לכך, ובודאי אם היו גדולי הדורות הראשונים מקיימים ונוהגים כל חומרות הזוהר, אף המון וכו'. כיע"ש. ולפי זה הרמב"ם לא ראה ספר הזוהר כלל. ועיין עוד בשו"ת מהר"ם אלשיך (סימן קיז) ובשו"ת יוסף אומץ (סימן נא) ובטוב עין (סימן יח אות עו), ובשדי חמד (כללי הפוסקים סימן ה אות כב), ובספר בן יוחאי (דף קכב ע"א) ובנתיב מצוותך

הדברות ולכל האמירות אשריו מי שזוכה לקום בחצות או קודם היום בין בארץ ובין בחוצה לארץ, וכבר הוכיחו הרב ראשית חכמה (שער הקדושה פרק ז) והרב דעת חכמה (שער העבודה פרק א) מכמה ראיות דחיוב זה כולל בין לתלמידי חכמים בין לעמי הארץ וכו', ובעל נפש בעיניו יראה מה שהאריך החסיד מהר"ר אליהו די וידאש בספריו הקדושים ראשית חכמה ותוצאות חיים בענין קימת חצות, עיין שם באורך. עכ"ל. וכן כתב בפתח עינים לברכות (ג). ובשו"ת יוסף אומץ (סימן נד) כתב: בספרי מחזיק ברכה לאו"ח (סימן א) כתבתי שגם מי שאינו תלמיד חכם צריך לקום באשמורת, לאפוקי ממי שכתב להפך. ועתה ראיתי שהוא מבואר בזה"ק (ויקרא, דף קא ע"ב): "ומאן דלית ליה רשות לאתעסקא באורייתא, יקיים קומי רוני בלילה ויימא באשמורת כמה סליחות כמה תחנונים". עכ"ל. וכן כתב בשמחת הרגל (על ההגדה, לימוד ג דף כ ע"א), וזה לשונו: יקום בחצות לילה להתאונן על חרבן הבית ולעסוק בתורה, וכמעט כל ספר הזוהר הקדוש מלא מאוד מזה להגדיל ענין זה והתועלויות הנמשכות לעושה מצוה זו, וכבר הרב הקדוש רבי אליהו די וידאש בספריו הקדושים ראשית חכמה וכו'. עכ"ל. וכן כתב ביוסף תהלות (מזמור קלד) על הפסוק הנה ברכו את ה' כל עובדי ה' העומדים בבית ה' בלילות. והניף ידו שוב בשם הגדולים (ערך תקפו כהן).

והנה בספר זכות יצחק ח"א (סימן ו) הביא דברי הרמב"ם (הלכות דעות פרק ד הלכה ד) שכתב שהיום והלילה עשרים וארבע שעות וכו', ויהיו בסוף הלילה, ונמצא שהוא עומד ממדתו קודם שתעלה השמש וכו'. ע"ש, ונתקשה כיצד הרמב"ם לא הזכיר ענין

החסידות המוזכרת בזה"ק ובדברי קבלה לקום בחצות הלילה, הרי כל הספרים מלאים מענין זה מקור אל קיר, והביא דברי היעב"ץ וכתב: ולפי דברי הגאון יעב"ץ אתי שפיר דברי הרמב"ם. עכ"ל. ושם (בעמוד יט) כתב שמצא במנורת המאור ח"ד (כרך ג, עמוד תנה) שכתב: רבי שמעון בן מנסיא אומר על שלשה הקב"ה בוכה בכל יום, על תלמיד חכם שאינו עוסק בתורה באשמורת האחרונה, ועליו הכתוב אומר הדלת תסוב על צירה ועצל על מטתו. עכ"ל. ומבואר שנקט תלמיד חכם בדוקא. ועוד, שדוקא באשמורת האחרונה של הלילה ולא בחצות הלילה. אולם ראה במדרש חופת אליהו (הגרפס באוצר המדרשים אות ח) דאיתא: "שלשה הקב"ה כועס עליהן, כל מי שניער באשמורת ואינו עוסק בתורה". ע"ש. וראה עוד בשו"ת דברי מלכיאל ח"ה (סימן לא, ד"ה ולפ"ו) ובשו"ת מעשה אברהם (סימן א) ובארצות החיים (חלק המאי לארץ סימן א ס"ק מב), ובשו"ת מים חיים משאש (סימן א) מה שכתבו בזה. וכן כתב בפתח הדביר (סימן א ס"ק יא) בשם ספר משפט צדק, שכתב: נודע גודל ענין מצוה הנוראה והעצומה קימת חצות לילה, מי יכול למלל ולספר גודל ערכה וכו', וכתב בספר חוצות דמשק, היות כי הזוה"ק הפליג מאוד מאוד בזה שכמעט אין סידרא שלא ידבר בה, על כן החיוב מאוד לכל אדם להתאמן בכל יכולתו לקיימה כהוגן. וראה זה חדש, שכתב שם, דמי שהוא טרוד מאוד בעסקי העולם ואי אפשר לו לקיימה, על כל פנים יראה להחזיק איזה בר אוריין שהוא יקיימה ויהיה לו חלק במצוה זו. עכ"ל.

וביוצ"ב ראה במשנת חסידים להגאון רבי עמנואל חי ריקי (דף נב ע"א) בשם הרמ"ו. וכ"כ הנודע ביהודה בצל"ח (דרשות,

שכל ענין תיקון חצות יסודו מדברי הוזה"ק, וכאשר כתבנו למעלה, כי בספרי רבותינו הראשונים מבואר שיש להצטער על החרב בשעות שמשנתנות המזמורות, ואמנם לא כתבו על נקודת חצות דוקא, וגם לא כתבו שיש לעשות התיקון כאשר מבואר בזה"ק, ולכאורה היה צריך לומר שמכיון שבספרי הראשונים לא נתבאר החיוב, אין זה אלא לשרידים אשר ה' קורא כמו הרבה ענינים המוזכרים בזה"ק ואין ההמון נוהר בהם (ועיין במש"כ במערכות כתי" ערך זוהר). ובאמת שהיא היא מענתו של היעב"ץ הנ"ל. ואמנם כפי אשר עיני הקורא תחזינה מישרים הלא כל האחרונים דחו דברי היעב"ץ ומחו ליה מאה עובלי בעוכלא, ומחזקים את "החיוב" (ומש"כ "צריך", היינו חיוב דהוא היפך דברי היעב"ץ. וז"ל למעיין היטב בסוגיא) לעשות תיקון חצות, ואף לדלת העם, וכמוכר למעלה בדבריהם. וכיון שהאחרונים הנזכרים למעלה הסכימו לדברי הוזה"ק והביאוהו להלכה, מפיחם אנו חיים, ובדאי יש להקפיד בזה, שבמקום שהביאו האחרונים דברי הוזה"ק להלכה, מי אנחנו שנכריע בין ההרים על פי קושיא דהלא רבים הם מאמרי הוזה"ק שאין ההמון נוהר בהם, וקושיות הדומות לאלו. וז"ל. ולא נאמר הכלל דכל מקום שיש מחלוקת בין הקבלה לבין הפוסקים שהלכה כהפוסקים, אלא בדבר שיש בו הפסד מצד הפשט, או בברכות שחומרא דברכות גדולה היא ואמרינן סב"ל אף נגד הארז"ל וכמ"ש בס"ד בש"ע המוסר ח"א (שער א פרק ה אות ד). אבל כאן, כשהוא דבר של רויח, או כשאינו נוגד ענין כלשהו הכתוב בספרי הפשטנים, והאחרונים (ועכ"פ רובם) תפסו כהוזה"ק, בודאי יש לתפוס כדברי הוזה"ק. ותורת אמת כתיב בה. ותרע שכן משמע מדברי מרן הש"ע באו"ח (סימן קמא) לענין קריאת ב' אנשים בתורה ביחד. וכ"מ בשו"ת מנחת אלעזר ח"ב (סימן עה אות ד). ע"ש. גם בשו"ת יביע אומר ח"ה האו"ח (סימן כה אות יד) כתב דלא כתב הרדב"ז בח"ד (סימן פ) שהעיקר כדברי הפשטנים וכו', אלא רק על האומר דברים בשם המקובלים נגד המוסכם והמקובל בש"ס ובפוסקים בפירוש להיפך, אבל בדבר ששתקו בו הראשונים בודאי יש לזהר כדברי הוזה"ק. וע"ע בשו"ת חזון עובדיה (סוף סימן לה, ד"ה אמנם)

דרשה ד אות כא), וזה לשונו: בין הלומדים בין דלת העם, קודם כל דבר יסדרו תיקון חצות להוריד דמעה על גלות השכינה, ובפרט בזמן הזה בעוה"ר, מתגברים הרשעים ונותנים כח לקליפה וזהו אריכות גלותינו, וראוי לעשות מלחמה בתחבולות נגד הקליפות, ולהתייש כוחן על ידי תיקון חצות, וראוי לזהר בזה יותר משאר הדורות הראשונים. עכ"ד. וכן כתב בשו"ת שלמת חיים להגרי"ח זוננפלד (סימן ב) שמי שלא קם בחצות הלילה, יעשה על זה וידוי. כיע"ש. וכן מבואר בשער הכוונות (סוף דרוש ו מדרושי הלילה, דף גר ע"ד), וזה לשונו: ותזהר מאוד שלא תתבטל מזה אפילו לילה אחת, כי הוא ענין רב התועלת. עכ"ל. ובכתר שם טוב (ח"א, בקונטרס שבסוף הספר דף כה ע"ב) כתב, שאם אינו קם מחמת אונס הוא בנידוי למעלה. כיע"ש.

היוצא מכל האמור, שענין תיקון חצות בכל לילה מלילי השנה, אינו ענין הראוי אל המתחסדים והשרידים אשר ה' קורא, אלא כל אדם צריך לעשות התיקון, וכל שכן תלמידי חכמים דמטבעם צריכים להתאבל על ירושלים (ראה ב"ק נט: גברא רבה אנא דקא מתאבלנא על ירושלים וכו'). ולא לימדו הפוסקים זכות אלא על דלת העם, וגם בזה רבו החולקים עליהם ומחייבים אף את דלת העם. וכנ"ל. וכן כתב בתליכות עולם ח"א (עמוד מח), ובספר שלחן יוסף (תשובות כתי" חדשות ממרן היב"א זצ"ל, ח"א סימן צט) שאף בחורי ישיבות ואברכים ותלמידי חכמים יש להם לומר תיקון חצות. כיע"ש. ועיין עוד בסמוך בכמה שרצו ללמד זכות על אותם שאינם עושים תיקון חצות, ובדבר מי שלומד תורה שיעשה עכ"פ התיקון בקצרה. [וכיון שהעירוני יש להוסיף כאן הערה חשובה, כי הגם

ב. ויש שלימדו זכות למי שישן בשעה זו שלא לצורך תענוג אלא שינה המוצרכת לו, אבל מי ששוכב סתם על מיטתו בשעה זו והוא ניעור, או מי שנשאר ניעור בשעה זו, חייב לעשות לכולי עלמא תיקון חצות, ויחזור אחר כך ללימודו או לעסקיו.

ולכל הפחות יאמר מזמור אחד, או פסוק אחד, ואפילו בעמידה או בשכיבה.

מטתו לתוספת רדיפתו אחר ענוגים ועדוניהם, כבחינת הסוכן הנאמר על שבנא וכו', ולא לצורך בריאות גופו. או אמרו כן על האדם הניעור על מיטתו בחצות ואינו רוצה לקום לומר שום תחנונים, לא כדיבור ולא במחשבה. עכ"ד. ומבואר שכל שנמצא על מיטתו לצורך בריאות, או שהוא ישן על מיטתו בשעה זו, לא חל עליו החיוב שכתב הוזה"ק. ולפי דבריו בודאי שתלמיד חכם שאחר כך יתבטל מתלמודו, ואם לא יתבטל מתלמודו יגרע מבריאותו כי יהיה עייף במשך שעות היום, בודאי לא נאמר כלפיו החיוב הנ"ל. ואמנם כל זה לימוד זכות בלבד, אבל מי שהוא ירא ה' וחרד על דברו, יש לו ליוהר לקום לימוד תיקון חצות, וכל שכן אם הוא כבר ניעור באותה שעה, והוא מעלה גדולה, וכגודל המעלה כך גודל החיוב וכנ"ל מספרי הפוסקים. ובפרט שהגאון ממונקאטש בנימוקי או"ח (סימן א אות א) האריך לדחות דברי האשל אברהם הנ"ל. כיע"ש בדבריו. [ותימה על מה שכתב בספר דעת נוטה ח"א (תשובה א-ב) שתיקון חצות היא מעלה בלבד ולא חיוב, ולכן מי שהוא ניעור בשעת חצות אינו חייב לעשות תיקון חצות. ע"ש. וזה היפך כל דברי הפוסקים הנזכרים, דאף הגאון יעב"ץ מחייב את התלמידי חכמים לעשות תיקון חצות. וגם על זה תמחו רבותינו הפוסקים דמנין לו. והגאון בעמח"ס אשל אברהם, מלבד שהוא

ובשו"ת התעוררות תשובה ח"ב (סימן כט) ובמש"כ בשו"ת יין הטוב (סימן ד), ובשו"ת יביע אומר ח"ט האו"ח (סימן קג אות ב). ואכמ"ל. וראה עוד בשו"ת ביכורי יעקב חו"ד (סימן יט) ובשו"ת שואל ונשאל ח"ה האו"ח (סימן ה) דבעניני תפילה העיקר כהאר"ל. כיע"ש. וכ"כ בשו"ת יחוד ח"ד (עמוד רכד). וע"ע בעין יצחק ח"ג (עמוד רצו) מש"כ בזה בדברי ראו"ה. ויש להאריך בזה, ודו"ק כי קיצרתי].

מי שקשה לו לימוד תיקון חצות

ב. הנה כל האמור באות הקודמת הוא בענין קימת חצות ולימוד תורה בחצות, או בענין הצער על השכינה וגלות ישראל בזמן חצות. ואמנם ראינו מי שלימד זכות על התלמידי חכמים העמלים בתורה במשך שעות היום, ואם יקומו בחצות הלילה בודאי יחלשו מלעמוד על המשמר, משמר התורה, לעסוק בה בשקידה ובחשק, ויחסיר הדבר מבריאותם, וכאשר כתב הגאון מהר"א מבוטשטש בספרו אשל אברהם (סימן א), וזה לשונו: עיין מנגן אברהם (סימן א ס"ק ד) אודות מה שכתבו ספרים הקדושים מהוזה"ק ח"א (דף כו ע"א) הפלגות חומרות על מי שאינו קם בחצות לילה, פשוט בודאי שלא עלה על לב מעולם שיהיה פתחון פה ושום ערעור ממושי כל דהוא בזה, כי אם כשהוא ניעור ושוכב על

שהיא שעת רצון, וכנוכר לעיל (בהערה הקודמת) בדברי רבותינו הפוסקים המדברים בזה. והנוסח נתקן מאוחר יותר מזמן גילוי דברי הוזה"ק בנחיצות התיקון, ולכן פשוט שאפילו פסוק אחד יועיל, וכ"ש למה שכתב באשל אברהם הנ"ל (בסימן א ס"ק א) דאף במחשבה אולי יהני, כיע"ש, לכן בודאי שיועיל בשעת הדחק לומר פסוק אחד ובוה יצא ידי חובתו. שוב ראיתי בזכרונות אליהו מני (או"ח מערכת ת אות ט, עמוד נח בהגד"מ) שתלמיד חכם שהגיע להוראה ומחדש חידושים בתורה יאמר תיקון חצות בקיצור, שהוא הנוסח המתוקן מהאר"י בלא תוספת. עכ"ד. והתיקון חצות של הארז"ל הוא ג' מזמורים בלבד. ומשמע שאין להקל לומר חצי תיקון, דהיינו מזמור אחד. [ותיקון חצות עם התוספות, עין בקונטרס "תיקון חצות" שי"ל בפרנקפורט שנת תל"ט, ובתיקון חצות שנדפס בירושלים שנת תרל"ו ע"י הרה"ק המקובל רבי נסים הררי ז"ל (וכן י"ל בארם צובא תרע"ד), ובתיקון חצות הנדפס במינרני תרצ. עין שם].

ולמעשה, לכתחילה יאמר כל התיקון המסודר בסידורים, שהוא בסה"כ ג' מזמורים, ואמנם בודאי שעדיף שיאמרו פסוק אחד ואפילו בעמידה (כדן תיקון לאה שנאמר אפילו בעמידה) ויצטערו על השכינה, מאשר שלא יאמרו שום פסוק ולא יצטערו על השכינה. ופשוט שעיקר הקפידא למי שלא אומר התיקון הוא למי שאינו מצטער בצער השכינה, וכדמפורש בלשון הוזה"ק הנוכר למעלה, ועיקר התיקון הוא ההשתתפות והבקשה על החרבן, וז"פ וא"צ לפנים. גם בשו"ת שלמת חיים זוננפלד (סימן א) שבשעת הדחק יכול לקרות רק ב' מזמורים, על נהרות בבל, וגם מזמור לאסף. ע"ש. גם בשו"ת משנת שכיר ח"א (סימן א) כתב שרשאי לומר

דעה יחידאה, מכל מקום לא פטר אלא למי שצריך לשון באותה העת, או שמפני חולשתו ישן כבר, אבל מי שהוא ניעור מהיכא תיתי לפוטרו. וצ"ע]. ועיין עוד בהלכה הבאה בענין מי שאינו יכול לומר כל יום תיקון חצות. וע"ע במש"כ בזה בספר תורת הישיבה (עמוד ק"ז) באורך.

וז"ה לשון הגאון ממונקאטש בספרו נימוקי או"ח (סימן א סעיף ב): תלמידי חכמים הניעורים בלילה בלימודם בודאי צריכים לדקדק שיהיו נעורים עד חצות לילה וחצי שעה אח"כ, כדי שלא יהיו סרוחים בשינה על ממותם בשעת עת רצות בחצות וכו', ופשוט דמי שיכול לקום בחצות ממש בודאי טוב יותר, אך למי שאי אפשר לו טוב יותר להיות נעור עד חצות. עכ"ד. וכיוצ"ב משמע בשו"ת ערוגות הבושם (סימן א).

אמירת מזמור אחד או פסוק אחד אם מהני

ומה שכתבנו שלכל הפחות יאמר מזמור אחד, או פסוק אחד, ואפילו בעמידה ולא דוקא בישיבה על גבי הארץ. הנה בכף החיים פאלאג"י (סימן ב) כתב שאף תלמיד חכם שהגיע להוראה ומחדש בתורה יאמר תיקון חצות בקיצור, ולא יאריך, אלא רק יאמר הנוסח המתוקן מרבנו הארז"ל בלבד. כיע"ש. וכן כתב בספרו רוח חיים (סימן א). ומבואר שעכ"פ צריך לומר הנוסח הקצר המתוקן לנו ולא יחסר ממנו. ואמנם בזה"ק לא נתפרש אלא שהיא שעת רצות ויש לומר מזמורים על גלות השכינה וחרבן הבית, וכן בריטב"א (ברכות ג.) וברא"ש (ברכות פרק א סימן ב) לא נתפרש מה לומר, וכן מרן הש"ע לא כתב סדר מה לומר, והעיקר היוצא מדבריהם הוא להתאבל על בית המקדש ולבכות על החרבן

ב. מי שאנוס

ג. יש אומרים שגם מי שאנוס ואינו יכול לקום כל לילה, על כל פנים יקום פעם בכמה ימים להצטער בצער השכינה.

יראת אלהים בליבו כשניעור משנתו בחצי הלילה או אח"כ ליטול ידיו ויאנה בשברון מתניים ויאמר על נהרות בבל, ולפחות יתאונן בלבו ויתן אל ליבו חרבן בית קודשינו ותפארתינו וגלות השכינה כביכול, ואלהים יראה ללבב, ושפיר מקרי מיצר ודואג אף על פי שלא קיים קומי רוני. עכ"ל. ומבואר דכ"ש אם אומר כן או מתאונן בליבו, או פסוק אחד בחצות לילה, דשפיר דמי מצטער בצער השכינה. וששתי שזכיתי לבוין לדעת גדול. וכן עיקר למעשה בשעת הדחק כנ"ל.

מי שאנוס לקום כל לילה לתיקון חצות

ג. עיין בשלחן ערוך הגר"ז מלאדי (סדר השכמת הבוקר, דף א ע"א) שכתב: מי שאינו יכול לקום בחצות בבל לילה, על כל פנים יתאמץ לקום בחצות באיזה לילה שיכול, ולהיות מכלל עובדי ה', וכמ"ש בתהלים (קלד, א): כל עבדי ה' העומדים בבית ה' בלילות. דייקא. וראה עוד בספר קץ הפלאות (פרק ד), ובספר שפתי צדיק (צוה"ז) שיש ימים שהם יותר מסוגלים לתיקון. ע"ש. ובש"ע הגר"ז מלאדי (מהד"ת סימן א סעיף כ) כתב, שגם אדם שאינו יכול לקום קודם חצות, ישתדל על כל פנים לקום בראש האשמורה השלישית שהוא קודם עלות השחר, ולומר תיקון חצות. ע"ש. וכן כתב בכף החיים (סימן א ס"ק ח) דאף מי שלא התעורר בנקודת חצות אלא אחרי שעה או

מזמור אחד על נהרות בבל, ויחזור ללימודו. כיע"ש. [עיין עוד כמה שכתב על דבריו בשו"ת ודרשת וחקרת ח"ה חאו"ח (סימן ב, ד"ה בשו"ת משנת), ושמצא תנא דמסייע ליה בעין יעקב ב"ק נט: ד"ה א"ל. ע"ש]. וכן ראיתי בספר לקט רשימות להגאון רבי נתן וואכטפויגל (חלק עניני בית המקדש, עמוד פו) שכתב: אם אומרים פרק תהלים אחד כגון על נהרות בבל, כבר נחשב לתיקון חצות. עכ"ל. והוב"ד בספר שערי נחמה (פרק ד אות ח).

אחר זמן מצאתי מציאה גדולה ושמחתו מאוד שזכיתי לבוין לדעת גדול, לדברי המקור חיים להגאון בעל חוות יאיר (סימן א סעיף ג עמוד ד), שכתב, וזה לשונו: ראוי לכל ירא שמים שיהיה מיצר ודואג וכו', הדבר נכון מצד עצמו דכל המרבה להתאונן ולהצטער על כבודו ית"ש שנתמעט בעוה"ר הרי זה משוכח, ומכל מקום אני תמה אחר שדברים הללו לקוחים מדברי הרא"ש והוא כתב שיהא מיצר ודואג באותו שעה וכו' ור"ל בשינוי האשמורות כמו שמסיים שנאמר קומי רוני בלילה לראש אשמורות, ולא חלקן הרב לתרי בבי ופוסח על שתי סעיפים. ואשפר לי לומר שבכונה וברצון השמיט הרב בש"ע פסוק הנ"ל, וחלק דברי הרא"ש לשנים, ומילתא אגב אורחא רמ"ל, ודבר גדול הוא אלי, שבדורותינו שירדה הולשה לעולם שאחד מעיר ושנים ממשפחה עומדים בחצות הלילה להתחנן, כאשר מן הראוי לקיים מה שנאמר חצות לילה אקום וגו', ראוי לכל אשר נגע

ב. זמן התיקון

ד. עיקר הזמן של תיקון חצות לכתחילה הוא בחצות, ובשעת הדחק יכול לקרות עד שעתיים לפני חצות וכן אחרי חצות עד עלות השחר. אמנם אחרי עלות השחר לא יאמר רק תיקון לאהה.

באגרת הרמ"ז (סימן יא) שאין לעשות התיקון אלא מחצות ואילך. ואמנם בשעת הדחק אפשר לקרות תיקון חצות ב' שעות קודם חצות, כמ"ש מהר"א אזולאי באור החמה (פרשת ויקהל, דף ריא ע"ד) בשם הרמ"ק, שב' שעות קודם חצות וב' שעות אחר חצות הוא זמן משמרה וכו'. וכ"כ בספר לב הארץ, שהזמן להתאונן הוא קודם חצות מעט. כיע"ש. וכ"כ בישועות יעקב (סימן א), שכן מבואר בוזהר חדש שיש לומר תיקון חצות לפני חצות קצת. וכ"כ ביפה ללה (סימן א אות יד). וכ"כ במשנה ברורה (סימן א ס"ק ט) בשם המקדש מלך, והאריצות החיים להמלבי"ם (סימן א ס"ק לא) שיש לעשות התיקון מעט קודם חצות. ע"ש. ועיין עוד בסידור הגר"ז (סדר תיקון חצות, עמוד ח) שבשעה"ד אפשר לקרות התיקון ב' שעות קודם חצות. כיע"ש. ומכל מקום לכתחילה הזמן הוא בחצות לכולי עלמא.

תיקון חצות אחרי עלות השחר

ה. כן כתב בזכרונות אליהו מגי (האו"ח מערכת ת אות יד) שהגם שאין לומר תיקון רחל אחרי עלות השחר, מכל מקום תיקון לאה שפיר דמי לאומרו. כיע"ש. וכן מבואר באגרות הרמ"ז (סימן י) לענין תיקון לאה [ומה שכתב לענין תיקון רחל, עיין בשו"ת לב חיים ח"א סימן ו שהעיר דהרמ"ז סותר עצמו ממה שכתב שם סימן ו, שאין לומר תיקון רחל אחרי עלות השחר. כיע"ש]. וכן כתבו בכפ

שתים, צריך לקום באותה שעה, ולא יאמר כיון שלא נתעורר בנקודת חצות ישאר ישן אלא כל מה שמקדים עדיף טפי וכו'. כיע"ש.

זמן תיקון חצות

ד. מה שכתבנו שזמנה לכתחילה הוא בחצות לילה דוקא, כן מבואר ברקנאטי (בראשית יד, א) ובשער הכוונות (דרושי הלילה, דף נח ע"ג ודף נד ע"ד) ובמגן אברהם (סימן א ס"ק ד) ובערוך השלחן (סימן א אות כ) שעיקר הזמן לתיקון חצות הוא בחצות לילה ממש, ולא לפני ולא אחרי. ובליקוטי מהר"ח (סדר תיקון חצות, עמוד כב) כתב: וכפי הנראה כל זה אינו רק אם אומר את התיקון הנסדר בסידור שערי רצון הנמסר לנו ע"י האר"ז"ל, כי תיקון זה נתקן על אחר חצות לילה בשעת זיווג יעקב ולא, אבל להתפלל ולשפוך תחנונים על חרבן הבית ועל הגלות בודאי הם מודים גם לדברי הטור והש"ע, שבסוף משמרה ראשונה ובסוף שניה ובסוף שלישית התפילה על החרבן ועל הגלות רצויה באותן שעות. עכת"ר. ומרן החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (סימן נד) כתב: וקבלתי מפום רבנן קדיש, יודעי דעת ומשיני שלומי אמוני, כי מי שהוא ער ברגע חצות טוב לומר תיקון חצות בו בפרק ודבר בעתו מה טוב. עכ"ר. וכ"כ החיד"א שו"פ בשו"ת יוסף אומץ (סימן כא). וכ"מ ברש"י יבמות (עב). שחצות לילה הוא זמן של עת רצון. כיע"ש. וכן מבואר

ה. אין הברל לענין החיוב של אמירת תיקון חצות, בין הדרים בארץ ישראל לבין הגרים בחוצה לארץ. וכן אין הברל בין הקיץ לבין החורף.

בזמרת הארץ (דף כו אות פד), ושכן משמע בזה"ק (פרשת שלח, דף קעא ע"ב) לגבי שנת שמיטה, שאין לומר תיקון חצות בליל השמיטה, ושהוא דוקא לדין בני ארץ ישראל אבל לבני חוץ לארץ צריכים לאומרו, ובג"ל, ושכ"כ בפירושו הרב החסיד הראב"ד. עכת"ד. ומבואר שבני חוץ לארץ אומרים תיקון חצות בכל השנים. כיע"ש. וכן כתב בחסד לאלפים (סימן א אות כ), ובפתח הדביר (סימן א ס"ק יג) ובספר דברי שלום (מנהגים אות ד) בשם מהר"א חיים גאון, ובאמת ליעקב ניינו (שפת אמת אות ב, דף קא ע"ד) ובספר צדק ושלום ח"י (עמוד פ), ובספר אבני שוהם למהר"א פרץ (דף פא ע"ב) בשם הרב המקובל מהר"ר מאגאר. כיע"ש. וכן כתב בארץ החיים סתהון (סימן א), ובבן איש חי (פרשת וישלח אות יא) בשם מהר"א מני (וגרפס בוכרונותיו, מערכת ת אות ח והלאה), ובשו"ת רב פעלים ח"א (סודר ישרים סימן י) ובכנה"ח סופר (סימן א אות יב, וסימן תקנב אות רכד) ובספר עצי היער (סימן א ס"ק לד), ועוד, שאומרים תיקון חצות בין בארץ ובין בחוצה לארץ, ורק דנו שם לענין השמיטה, שדעת הפתח הדביר הג"ל שבחז"ל אין לומר תיקון חצות כדן ארץ ישראל, אבל רוב הפוסקים העלו שבני חז"ל רשאים לומר תיקון חצות בשמיטה. כיע"ש. ועיין עוד בזה בשו"ת מחקרי ארץ שעיו ח"ג (סודר ה סימן ג, דף שלח ע"א והלאה) מה שהרחיב בדין אמירת תיקון חצות בחוצה לארץ, ומה הדין בשנת השמיטה. כיע"ש. [ומה שכתבנו שאין הברל בין קיץ לחורף, כן כתבו הגאון רבי צבי מיכל

החיים פאלאג'י (סימן ג סעיף לד) ובחסד לאלפים (סימן י ס"ק יח). ועיין בשו"ת רב פעלים ח"ג חאו"ח (סימן ב) שכתב שתיקון רחל אין לאומרו אלא עד חצי שעה קודם עמוד השחר, דשמא עלה עמוד השחר ואינו ניכר למראה עיניו [ולכן בימינו יש להקל עד עלות השחר, וכמ"ש בהליכות עולם ח"א עמוד מט, שהכל סומכין על השעון ועל הלוח היומי שנקבע במדויק לפי הברקות ולפי"ד הפוסקים. ע"ש], אבל תיקון לאה מזמורי תהלים הם, ואם לא יועילו לתיקון לאה שעבר זמנו הרי הוא עכ"פ קורא תהלים, ומה בכך שיאמרם. עכת"ד. וכ"כ בהליכות עולם ח"א (עמוד מט). [ועיין בקונטרס "תיקון חצות" (פסקי הלכות, עמוד ג אות מז) בדבר הסתירה שבשו"ת רב פעלים הג"ל למה שכתב בבן איש חי (פרשת וישלח אות ח). ועיין עוד בהליכות עולם שם שבהביאו דברי הרב פעלים הוסף "שיחשב לו לקריאת תהלים", ומבואר שבכך היא גונא לכולי עלמא יהי, דמה יפסיד אם יאמרנו, שאם יצא י"ח תיקון לאה הנה מה טוב, ואם לאו גם טוב שקרא תהלים. וכן עיקר].

תיקון חצות בחז"ל

א. הגאון יעב"ץ במור וקציעה (סימן א אות ב) כתב שלא נאמר דין תיקון חצות אלא בארץ ישראל ולתלמידי חכמים, אבל בחז"ל אין חיוב לעשות תיקון חצות. עכ"ד. והשיגו מרן החיד"א במחזיק ברכה (סימן א) שדין זה שייך אף בחוצה לארץ ולא רק בארץ ישראל. כיע"ש. והסכימו לזה רבים מן הפוסקים (והובאו לעיל). וכ"כ הגר"ח פאלאג'י בכף החיים (סימן ב) שתיקון חצות נהג בין בארץ ישראל ובין בחז"ל. וכן כתב רבי אביגדור עזריאל

ג. תיקון חצות בימי בין המצרים

ו. בימי בין המצרים (מי"ז בתמוז עד ט' באב), **המנהג הוא לומר תיקון חצות היום. ומכל מקום צריך לאומרו גם כלילה, ואינו נפטר ידי חיוב התיקון במה שאמרו ביום¹.**

הוא דבר התלוי במעשה, ובפרט בזמן בין המצרים וביום ובלילה ליתן אפר במקום הנחת תפילין וכו' ולומר תיקון חצות וכו'. עכ"ד. וכן היה מנהג רבים ושלמים, עיין בספר בריתי יעקב ח"ב (עמוד כט) על הגאון בעל הנודע ביהודה, והחתם סופר, והגאון מהר"ר וואלף באסקאוויץ, ועוד, שהיו מתאבלים ביותר בתיקון חצות של ימי בין המצרים. ע"ש. וכן היה מנהג הגאון ממזקאשט, כמובא בספר דרכי חיים ושלוש (אות תרנז). וכן היה מנהג המהר"ם שיק (הובא בדרכי משה, עמוד צה), והגאון מהר"ר קאנפלער (כמובא במגורת אהרן, תולדות המחבר עמוד עג), והר"א הכהן מהאנישוויץ (כמ"ש בספר נחל עדה, עמוד ד) ומהר"ש ראזנבערג אבד"ק אונסדארף (כ"ב בספר תולדות שמואל, דף כג ע"א אות כ). [ואמנם עיין בספר עטרין צבי (פרי הילולים דף כ ע"ג) ובשר"ת אפרקסתא דעניא (סימן יג, ד"ה עכ"פ). וי"ל ע"ד]. וע"ע בספר משיעורי הראש"ל ח"ב (עמוד ד) שכך היה מנהג כל בני הישיבה בפורת יוסף. ע"ש. וכן סיפר לי מורי ורבי רבינו חכם שלום כהן שליט"א על מנהג בני הישיבה (פורת יוסף) בימים דאז, שהיו מתקבצים כל בחורי הישיבה למקום בו היו לומדים המקובלים, ועורכים התיקון ברוב עם. עכ"ד. וכ"כ באורל"צ ח"ג (עמוד רלח), ובשו"ת מבש"ת ציון ח"א (סימן מג), ועוד. [ומה שכתבנו שיש לאומרו גם כלילה, ואינו נפטר ידי החיוב של אמירתו כלילה. כ"מ בפירוש מדברי מהר"ח הג"ל. וכ"כ באגרות הרמ"א. ואף שבכמה ספרים

שפירא בסדר תיקון חצות שלו (פסקי הלכות, עמוד ג) ובליקוטי מוהר"ן (סימן קמט). ומילתא דפשיטא היא. ואולי כוונתם, דאף בחורף שקשה לקום ודלמא אונס הוא, מכל מקום צריך להצטער בצער השכינה ולקום לומר תיקון חצות. כנלע"ד].

תיקון חצות בימי בין המצרים

ז. מקור מנהג אמירת תיקון חצות בימי בין המצרים בחצות היום הוא מדברי האריז"ל בשער הכוונות (דף פט ע"ג) שמנהג טוב וכשר הו מאוד לכל בעל נפש לשבת באבילות אחר חצי היום בכל אלו הימים, לבכות בכיה ממש על חרבן הבית וכו', ובדבר זה נעשית תועלת בנפש האדם. וענין חצות הלילה אין צריך להזכירו כי אפילו בכל שאר הלילות צריך להתאבל על החרבן, ומכל שכן בלילות בין המצרים שצריך להוסיף בבכיה, ועליו נאמר שמחו את ירושלים וכו'. עכ"ד. וכ"מ באגרות הרמ"ז (סימן יב), ובאגרת רבי שלומיל (קובץ על יד, עמוד ג). וכ"כ מרן החיד"א במורה באצבע (סימן ח אות רל), ובשם הגדולים (מערכת ק אות צה), ועוד. ובזכור לאברהם או"ח (סימן ט) ובספר שמור שארית (דף ז ע"ב), ובמג"א (סימן תקנא ס"ק מה), ובארץ החיים סתהון (סימן תקנא אות יח), ובברית כהנה ח"א (פרק ב אות יא), ועוד. וכ"כ בכף החיים (סימן תקנא אות רכא), והוסיף שכן נהגו בכמה קהילות קדושות. ע"ש. וכן כתב בפלא יועץ (מערכת אבילות על החרבן, דף ו ע"ב): אבילות על חרבן בית המקדש

ז. וצריך להוסיף בבכיה בימי בין המצרים. וגם כשעושה התיקון בלילה יוסיף אז בבכיה.

ח. ובחצות היום של בין המצרים, אף בשנת השמיטה יכול לומר "תיקון רחל"ט.

מ. ואם קשה עליו הדבר לעשות התיקון בימי בין המצרים (בחצות היום), יכול לומר אפילו מזמור אחד או פסוק אחד, ואפילו בעמידה, ואפילו כשנמצא במקום עבודתו, או באמצע לימודו. והעיקר הוא שיצטער על חרבן בית המקדש. והוא הדין בכל ימי השנה למי שאינו יכול לומר כל סדר התיקון בחצות הלילה, וכפי שנתבאר לעיל בסעיף א.

ד. נשים בתיקון חצות

י. אף נשים רשאיות לומר תיקון חצות יא.

ישראלים סימן י, ובמש"כ להלן בענין שנת השמיטה.

י. וכפי שנתבאר לעיל ריש פרק ב סעיף א, ר"ה ולכל הפחות, ובהערות שם.

שראיתי מצאתי שכביכול היו עושים רק ביום, ולא הזכירו כלל מענין הלילה באותן הימים. מ"מ אינה ראייה, דאמירת התיקון בלילה הוא חובה כל השנה, ומאי ריבותיהו, ואכמ"ל.

ח. כן כתב מהרח"ו בשער הכוונות (דף פט ע"ג) שכשעושה תיקון חצות בלילות של בין המצרים צריך להוסיף בבכיה וכו'. כיע"ש. וכ"כ הרמ"ז באגרות (הובא בשערי תשובה סוף סימן תקנט).

ט. כן מבואר בכף החיים (סימן תקנא אות כד, ותקפא אות עה) שאף בשנת השמיטה רשאי לומר בחצות היום תיקון רחל, אף שבלילה אומר תיקון לאה. ע"ש. וכ"כ באור לציין ח"ג (עמוד רלח). וע"ע בשו"ת רב פעלים ח"א (סדר

נשים בתיקון חצות

יא. כן כתב בכף החיים (סימן א ס"ק טו) דמשמע מדברי רבינו האר"י בשער הכוונות (דף נד ע"א) שאף הנשים חייבות בתיקון חצות, והוסיף שיש לדחות דברי הבן איש חי (פרשת וישלח אות ו), שאין לנשים לומר תיקון חצות, דמכל מקום אשה יראת שמים הרוצה לקיים מצות תיקון חצות תבוא עליה ברכה. כיע"ש. וכן כתב בהליכות עולם ח"א (עמוד מח) שאף הנשים רשאיות לומר תיקון

ה. תיקון חצות בקול רם

יא. הרוצה לומר תיקון חצות בקול רם, או בבית הכנסת, או במקום שנמצאים אנשים, אין לו לחשוש משום יוהרא, שהרי זהו דבר שחייבים בו כלל ישראל, וכל דבר שהוא בחובה לא שייך בו יוהרא. ואדרבה יכוין גם לעורר ליבותיהם של אחרים שיעשו כמעשיו ויתאבלו על גלות השכינה יב.

ו. אופן אמירת התיקון

יב. יאמר את התיקון בניגון של קינה וצער, שניגון זה מעורר הבכיה ומשבר הלב. וכן יויל דמעות על החרבן. ואם אינו מצליח, לכל הפחות יעשה קול של בכיה, שבכך עולים המילות לפני ה' ומתקבלות יותר, כמו שנאמר: "כי שמע ה' קול בכיי"ג.

מנהגם לומר תיקון חצות בכנופיה. כיע"ש. וכן נהג החתם סופר לומר תיקון חצות בכנופיה, כמבואר בשערי שלום על קיצור ש"ע (סימן א ס"ק יא). וכ"כ במשנה ברורה (סימן א ס"ק ט). וכן עיקר.

לומר תיקון חצות בניגון ובכיה

יג. זה לשון הבן איש חי (פרשת וישלח סעיף יב): מנהג עירנו יע"א לומר מזמור על נהרות בבל ופסוקי איכה דזכור ה' מה היה לנו ופסוקי ישעיה הכל בניגון קינה דמעורר הבכיה ומשבר הלב, ואין אומרים אותם בטעמים שלהם. ושאלתי על מנהג החסידים בעיה"ק ירושלים תובב"א (בית אל), והשיבו לי דמנהגם לומר הפסוקים הנזכרים בניגון קינות, ואין אומרים אותם בטעמים שלהם. עכ"ד. וכן כתב הגאון רבי אליהו מני בשו"ת מכתב מאליהו (סימן יח, הודפס במקבצאל גליון כד עמוד

חצות, ודלא כמ"ש הבן איש חי שם. כיע"ש. [ובאמת גם מסביר אין לחלק בין גברים לנשים בהחיוב להתאבל על ירושלים, שהחרבן היא צרת הכלל בין אנשים ובין נשים, ונשים בציון עינו בתולות בערי יהודה שרים בידם נתלו פני זקנים לא נהדרו (איכה ה, יא). וגם על הנשים נאמר: "ולמדנה בנותיכם נהי ואשה רעותה קינה" (ירמיה פ, יט). ועיין במו"ק (כח:). ואכמ"ל].

תיקון חצות ברוב עם

יב. כפי שנתבאר בשו"ע המוסר חלק א שער א פרק ה, שכל דבר שהוא בחובה לא שייך בו יוהרא. כיע"ש. והגם שבשו"ת שבות יעקב ח"ב (סימן מד) כתב שאין לעשות תפילת חצות בפרהסיא רק בצנעא וכו', כיע"ש, וכן כתב בברכי יוסף (סימן א ס"ק ג), מכל מקום סיים שם מרן החיד"א, שאין דבריו מוכרחים, כי כך פשט המנהג. כיע"ש. וכ"כ בקב הישר (סימן צג) ובפתח הדביר (סימן א אות יב) שכן היה

עכת"ד. וכיוצ"ב כתב בשער יוסף על דרשות החתם סופר (דף שה ע"א), והוסיף שמי שאינו בוכה בתיקון חצות, יבכה על זה גופא שהוא אינו בוכה. כיע"ש. [וכיוצ"ב מפורסם בשם הרה"ק הדברי חיים מצאנז, שאמר על דברי הש"ע (סימן א סעיף ג) שראוי לכל ירא שמים להיות מיצר ודואג על גלות השכינה, דלאאורה אך יתכן שמי שאינו ירא שמים שלא יהיה מיצר ודואג על גלות השכינה. והשיב, דמי שאינו ירא שמים צריך לבכות תחילה על שאינו ירא שמים. עכ"ד. ובמק"א הבאנו כעין זה בשם חכ"א]. ועיין עוד במסילת ישרים (פרק יט) שהמבכה הגדול לאהבת הש"י, ולדרגת האדם ביראת הרוממות מלפניו יתעלה, היא כמה מצטער בצער השכינה והחרבן. כיע"ש. [ועיין כמה שכתבנו בזה בש"ע המוסר ח"א שער א פרק ד-ה, בדברי הרמח"ל במסילת ישרים שם, ובמש"כ על זה רבים וטובים. ע"ש]. וכ"כ בראשית חכמה (שער הקדושה פרק ז אות צג). ועיין בספר יסוד יוסף (אות כה) שעל ידי שבוכה בתיקון חצות מכפר על חטא הו"ל, וכן לתקן חטא פגימת העינים. כיע"ש. וכן כתב בספר ישרי משכיל (כלל ה פרק ב) שע"י הבכי בתיקון חצות מתקן את הנ"ל. כיע"ש. וכ"כ בספר בן אברהם מייזים (בית מוסר, דף קעז ע"ב) שיש מעלה לבכות ולהוריד דמעות בתיקון חצות. כיע"ש. ומכל מקום עיין בכף החיים (סימן א ס"ק ב) דמי שהוא זקן וירא מלהוריד דמעות דמחליש כח העינים, ימנע עצמו מלהוריד דמעה. כיע"ש.

ובספר זכרון למושה (עמוד ב) לתלמיד החתם סופר, מעיד המחבר: פעם בערב תשעה באב אחר הצהרים התבודד החתם סופר בחדרו, והייתי סקרן מאוד לדעת את סיבת התבודדותו כי הלא ידעתי שבערב תשעה באב אחר הצהרים אינו עוסק לא בדבר הלכה ולא בחיבור תשובות לשואלים.

נב), בשאלה ששאל ממנו הגרי"ח זצ"ל, וזה לשון הגרי"ח בשאלתו: מה שכתב בספר הכוונות מנהג רבינו האר"י כשהיה קורא איזה פסוק היה אומרו בניגון טעמו [וכ"ה בשער הכוונות דרוש נוסח התפילה דף גא ע"א. ובפרי עץ חיים דרוש ב' דעולם העשיה דף כח ע"ג, שהיה אומר הפסוקים בניגון של הטעמים שלהם. כיע"ש], איך נוהגים החסידים בבית אל יכב"ץ מתחילת העקידה וכו', גם בפסוקים של תיקון חצות וכו'. תשובה: בתיקון חצות כולם אומרים הפסוקים בניגון הקינות, בלא טעמים. עכ"ל. ועיין עוד בשו"ת הריב"ש (סימן קיב), ובמועד לכל חי (סימן ט אות ז). וכ"כ בשיחות הר"ן (שיחה רסח) שהיה אומר תיקון חצות בניגון מיוחד. כיע"ש. וכ"כ בספר מגלה עמוקות (בסוף הספר על התורה).

לבכות בתיקון חצות

ובתב האר"י בשער הכוונות (דרוש תיקון חצות, דף נח ע"ב) שבעת אומרו תיקון חצות יבכה בנהרי נחלי דמעה, גם על שריפת התורה, ושמשרו סתריה ורזיה לחיצוניות וכו'. כיע"ש. וידוע מה שכתב בדרך חיים (דף יג ע"א) שעיקר תיקון חצות הוא בבכיה, וכל שאינם מיצר ודואג בבכיה בדמעות על גלות השכינה בזמן חצות לילה, וראי אין נשמתו שלימה, כי לא בשבע נפשו כלל במרירות וכו'. כיע"ש. וכ"כ בפלא יועץ (מערכת אבילות), וז"ל: ליתן אפר במקום הנחת תפילין ולישב אצל המזוזה ולומר שבר תיקון חצות, אמנם לא המעשה הוא העיקר, רק צריך להיות ענין במר בוכה ולב נשבר ונדכה כאבל אם קודר יאנה בשברון מתנים על צער השמים, והכל לפי הידיעה ולפי רוב האהבה ולפי זכות הנשמה.

ז. הימים שאומרים התיקון וסוגי התיקון

יג. יש ימים שאומרים בהם תיקון רחל ותיקון לאה, ויש ימים שאומרים בהם רק תיקון לאה, ויש ימים שאין אומרים בהם שום תיקון. ואלו הימים שלא אומרים בהם תיקון כלל: ליל שבת, ראש השנה ויום הכיפורים, פסח שבועות וסוכות בכל הימים מובנים שבהם, ובחזון לארץ בכל יום טוב שני של גלויות.^{יד}

בימים הנוראים וכו', והאיש הזה בא בימים וירא מפני ראות עיניו, ותמננ"ע היתה דמעתו, יפה עשה כי כוונתו רצויה, אך טוב בין באבל בין בתפילת ימים נוראים לעשות קול בכי, וכתוב כי שמע ה' קול בכי, ורחמנא ליבא בעי (פנהרין קו). לב נשבר. עכ"ל. וכן כתב בספר זכור החיים (סימן א ס"ק כו). וכן כתב בספר זכור לאברהם אלקלעי ח"ג (דף לט ע"א) בשם מרן החיד"א. וכ"כ בספר זכרון משה למהר"מ אזולאי יו"ד (סימן שצד) ובספר אברהם את ידו פאלאג'י ח"א (דרוש יד לשמועות, דף עו ע"ד ר"ה הן עור) ורבי אברהם חמוי בספרו בית דין (דף ח ע"ב אות ז. ושם הוסיף שהחיד"א למד לזה מדברי הרדב"ז בח"ג סימן תקנה. ע"ש), ובספר יבורך גבר (תונם תרנה, דף כו ע"ב אות א), ובספר עצי היער (דף י ע"א אות מו) ובפקודת אלעזר בן מוכו או"ח (סימן א, דף ב ע"א) ובשרי חמד (מערכת אבילות, אות רטו. ובמערכת ר"ה אות כו) ובבן איש חי (פרשת ילך, עמוד רט) ועוד. ועיין עוד בשו"ת שער שמעון אחר ח"ה (סימן כו, דף שיט).

העזתי פני ברבי והצצתי דרך חור המגעול, ומה נורא המחזה שמלה לעיני, איש האלוקים יושב ומקונן על חרבן הבית, על ידו מונח ספר, ובידו כוס אשר לתוכה הזיל דמעותיו, עד שנתמלאה. ובשעה שישב לאכול סעודה המפסקת לגם מכוס הדמעות, לקיים מה שנאמר: "האכלתם לחם דמעה ותשקימו בדמעות שליש" (תהלים פ, ד). עכ"ד. [ובספר עטרת פז (בין המצרים עמוד קנט) מביא מעשה על מרן היבוע אומר וצוק"ל, בעת כהונתו ברכה של ת"א יפו, ששנה אחת בצהורי יום תשעה באב נכנס למקום בו היה הרב מתבודד, וראה את הרב יושב על הארץ ומקונן, ובוכה בבכי נרגש ועצום על חרבן בית המקדש, ועל גלות השכינה ועל גלותם של ישראל וכו', ושופך כנחל דמעה על כך, וככה היה מרכה בבכיות כאלו במשך כמה שעות ממש, עד עת הגיע זמן תפילת מנחה, ואחר כך הלך להתפלל, ואחרי כל הבכיות הקשות הללו היו עיניו של הרב דמומות מכבי, ולא יכל להתפלל מתוך סידור. עכ"ד].

לעשות קול של בביה

יד. באמת ליעקב ניניו (סימן ג) ובבן איש חי (פרשת וישלח אות ז) ובתיקון חצות להגאון רבי צבי מיכא שפירא (אות ד) ובסידור השלה"ק (עמוד מו) בשם עולת תמיד, והגאון המקובל רבי דוד מאג'אר תלמיד הרש"ש,

ומה שכתבנו שלכל הפחות יעשה קול של בכי, כן כתב מרן החיד"א בשו"ר ברכה יו"ד (סימן שצד ס"ק ג), וזה לשונו: אדם שהיה נוהג לבכות בתפילות ראש השנה ויום הכיפורים כמ"ש האר"י שיש להתעורר בבכיה

יד. ויש ימים שאומרים בהם רק תיקון לאה, ואלו הן: ליל ראש חודש, כל הימים שאין נופלים על פניהם, חול המועד של סוכות ושל פסח, עשרת ימי תשובה, ימי ספירת העומר, בבית החתן או בבית האבל ב"מ, וכן אבי הבן, המוהל, הסנדק, בליל ה"ברית יצחק"טו, שנת השמיטה (בארץ ישראל בלבד)טז.

בעשרת ימי תשובה. וכ"כ בנהר שלום למחר"ש וינטורא (דף א ע"ב) שאין לומר תיקון חצות מליל שני דראש השנה עד שמיני עצרת. כיע"ש. ומה שכתבנו שהוא הדין ימי ספירת העומר, כן כתב מרן החיד"א במורה באצבע (קשר גודל. ולא מצאתי), שאין לומר תיקון חצות בימי ספירת העומר. וכן כתבו גם באמת ליעקב ניניו (שפת אמת, סימן ג), ובבן איש חי (פרשת וישלח, אות ה-ו).

תיקון חצות שנת השמיטה

טז. בענין שנת השמיטה, הנה מכיון שבשנה זו יש עילוי של המלכות, לכן אין לומר קינות תיקון רחל מפני פחד ה', דלמא ח"ו יהיה פגם, כיון שנקאת שבת לגבי המלכות. וכן הסביר בשו"ת רב פעלים ח"א חאו"ח (סימן יד), ובבן איש חי (פרשת בשלח אות ה). וכן כתבו רבים וטובים, ומהן, באמת ליעקב ניניו (שפת אמת, סימן ב), ותלמיד הרש"ש בספר זמרת הארץ (דף כו ע"א), ובספר דברי שלום (סימן א) בשם מהר"ט אלגאזי, ובספר רוח חיים פאלאג'י (סימן א ס"ק כד), ובשו"ת מעשה אליהו למחר"א מני (סימן קכח), ובכף החיים סופר (סימן א ס"ק יב) ובספר חסד לאלפים (סימן א ס"ק כ) ובפתח הדביר (סימן א אות יג), ובכף החיים פאלאג'י (סימן ג אות לו), ובספר ארץ החיים סתהון (סימן א), ובשו"ת באר משה ח"ז (דיני

ובספר קב חיים (סימן א) ובספר פדה את אברהם פאלאג'י (מערכת ת אות ט) ובכף החיים (סימן א ס"ק יג) כתבו שבשבת ויום טוב (כל הימים טובים, כולל יו"ט שני של גלויות. וכולל ימים טובים נספחים, כגון שביעי של פסח ושמיני עצרת) אין לעשות תיקון חצות, בין תיקון רחל ובין תיקון לאה. ואמנם עיין בכף החיים פאלאג'י (סימן ג סעיף לד) ובחסד לאלפים (סימן א ס"ק ב), ובשערי ציון (הלכות שבראש הספר, סעיף א) ועוד, שבכל זאת בשבת ויום טוב יש לומר תיקון לאה, שהם פסוקי מזמורי תהלים. כיע"ש. וכן הוא מנהג בני מרוקו, כמו"ש בשו"ת שמש ומגן ח"ג חאו"ח (סימן א). ע"ש. והעיקר כדברי רוב הפוסקים והמקובלים הנזכרים לעיל שאין לומר תיקון חצות כלל בליל שבת, בין תיקון רחל ובין תיקון לאה. ועיין עוד באגרות הרמ"ז (דף יא ע"א). ולענין יום כיפור עיין במגן האלף (סימן תריט).

טז. מה שכתבנו שאין לומר תיקון רחל בכל הימים שאין אומרים בהם תחנון ואין נופלים על פניהם, ושה"ה בחול המועד של סוכות, כן כתב בשער הכונות (דרוש תיקון חצות, דף נה ע"ב), ובספר נגיד ומצוה (דף יב ע"א), ובכף החיים פאלאג'י (סימן ג אות לד), ובחסד לאלפים (סימן א אות כ) ובפתח הדביר (סימן א אות יג-יד), ובבן איש חי (פרשת וישלח אות ה). והוסיף בבן איש חי (אות ה שם) שהוא הדין

טו. במוצאי שבת אומרים תיקון חצות אחרי חצות, ולא לפני בשום פנים. ואין לבכות בו יותר ממה שבוכה ומצטער בשאר ימים".

הגם שהם ממצוות דרבנן וכו', והכי מוכח מדברי הרב החסיד מופת הדור מהרח"א גאנץ בהקדמתו לספר דברי שלום כמנהגי ק"ק בית אל, שכתב שם וכו'. כיע"ש]. וע"ע בהקדמת הרש"ש (רחובות הנהר, דף צא ע"א) ובשו"ת זמרת הארץ (סימן לד).

תיקון חצות במוצאי שבת

יז. זה לשון מהרח"ו בשער הכוונות (ענין שינוי התפילות, דף ס ע"ב): במוצאי שבת קודם חצות לילה אסור להתאבל ולבכות על החרבן שלא כאותם שנוהגים היפך מזה לומר קינות אחר תפילת ערבית במוצאי שבת ונותנים טעם לדבריהם מפני שאז נחרב בית המקדש בעת מוצאי שבת כנודע, אבל דע לך כי הוא אסור לפי שקדושת שבת נמשכת עד חצות הלילה ההיא, וראיה לזה ענין הסעודה רביעית, ואפילו בבחינת תוספת נשמה יש המשך קדושה בליל זה. עכ"ד. וכתב בראשית חכמה (תוצאות חיים עמוד צא) שהסברא נותנת שבליל יום ראשון אחר חצות יאריך בקינות, כיון שבאותו היום נחרב מקום מגורתה וכו'. כיע"ש. וכן כתב מהר"מ פאפריש בספרו אור צדיקים (עמוד ד) שבמוצאי שבת יש להאריך בבכיה יותר משאר הלילות כי ביום ראשון חרב בית המקדש וכו'. כיע"ש. [ועיין להגר"ח פאלאג' בספרו רוח חיים (סימן רצט ס"ק ב) שכתב שאין להפסיק אחרי תפילת ערבית של מוצאי שבת עד ההבדלה במוזמרים, שאין להניח זמן לחיצונים להתדבק בו. כיע"ש]. ואמנם יש שאומרים שאין להרבות בבכיה במוצאי שבת יותר משאר ימים, אלא

ארץ ישראל אות א), ועוד ועוד. וכן פשט המנהג שלא לומר תיקון רחל בשנת השמיטה, ורק תיקון לאה יש לומר, דבלאו הכי אינו אלא מזמורים בלבד כמ"ש גם בשו"ת מי יהודה חאו"ח (סימן כב), שכל שאומר דרך תהלים יש לחקל. וכן כתב גם כן בשו"ת כנף רננה (קונטרס מין כנף, סימן מר) ובשו"ת ויחי יעקב (סימן ט ד"ה אך) שכל שאומר דרך תהלים מותר, ולכן אומרים בשנת השמיטה תיקון לאה. ועיין עוד בזכרונות אליהו מני (מערכת ת אות ט). וכן כתב בהנהגות בן המחבר שבספר חסד לאלפים (סימן א אות יד) בשם המקובלים, שבשנת השמיטה אין לומר תיקון רחל, ודוקא בארץ ישראל אבל בחוץ לארץ אומרים תיקון רחל. כיע"ש. וכן הוא בסידור הרש"ש (להם תמיד, עמוד קנב). ועיין בשו"ת באר משה הנ"ל (דף קפט ע"א) בענין בן ארץ ישראל בחו"ל, וכן חו"ל בארץ ישראל בשנת השמיטה. ע"ש. [וראה באורך במאמר הגאון רבי שריה דבלצקי שבקובץ בית הלל גליון לו, עמוד יז, שמכל מקום הערים הדרומיות בארץ ישראל, כמו אילת והמתווה שם, כיון ששם להרבה פוסקים אין נהגת שמיטה, יש להם לומר תיקון רחל כרגיל בכל השנים. ועיין עוד בכף החיים (סימן תקנא ס"ק רכד, ותקנא ס"ק עה). ובשו"ת פני יצחק אבולעפאי ח"א (במערכות, מערכת ה אות עז) כתב: ברכת המפיל צריך לברך ולכוין בה הבאים בסוד ה' גם בשנת השמיטה, ואפילו בארץ ישראל וסוריא גם לדעת האר"י. ולא דמי לתיקון חצות דרחל, דאין אומרים בשנת השמיטה בא"י, והוא הדין היושבים בסוריא דאין להם לומר תיקון רחל בא"י וכו', מכל מקום ברכת המפיל בשנת השמיטה צריך לאומרה ככוונתה ככל שאר שנים אין נגרע דבר כלל,

ח. אופן עשיית התיקון

טז. יש מעלה גדולה לעשות התיקון חצות לפי המבואר בספרי המקובלים. ואמנם מעיקר הדין יוצא ידי חובתו, רק אם יושב על הארץ ואפילו עם מנעליו, ואומר התיקון בבכיה'ח.

הקרקע אפילו עם בגדיו, אלא על בגד שאינו מיוחד למלוש. כיע"ש. וכן מנהג ישראל. ואולם עיין בחסד לאברהם (עמוד י) שכתב דבארץ ישראל אין צריך. ע"ש, ותסיר המנעלים ותשב יחף [ואין המנהג כן, וכמ"ש בספר נפתלי שבע רצון (ענין תיקון חצות) וחוב"ד בקונטרס תיקון חצות (פרק ג), שבארץ העמים יש לנחש אחיזה בארץ, ולכן צריך ללוש מנעלים כדי להפסיק בין הטומאה של הנחש כי הנחש עפר לחמו וכו'. כיע"ש. וכן יעוין בספר אגרא דפרקא (אות דש) בשם מהר"ח האגוז בספרו משנת חכמים. ע"ש], ותעטוף ראשך כאבל [עיין בש"ע יו"ד סימן שפו, שאבל חייב בעטיפת הראש. ואמנם עיין שם באחרונים, ובמק"א הארכת], ותרכה בבכיה כפי כוחך [עיין מה שכתבנו לעיל בענין הבכי בשעת תיקון חצות], ותקח אפר מקלה ותשים על מצחך במקום הנחת תפילין [עיין תענית טז: וב"ב ס: שהיו מניחים אפר מקלה במקום חשוב על הראש. ועיין עוד בסידור הארז"ל (סדר תיקון חצות) ובשלה"ק, חוב"ד בבאר היטב (סימן כו ס"ק ו), ובשו"ת רב פעלים ח"ב סוד ישרים סימן ח, ובשו"ת פני אריה סימן ו וסימן ז, ובספר משנת חסידים מסכת חצות פרק ה], גם תכוף ראשך ותחבק פניך בקרקע ממש ותכוין בזה על שריפת התורה שנעשית אפר, וגם תכוין למה שנתבאר אצלנו בשער רוח הקדוש [שער רוח הקדוש דף ה ע"ב, וזה לשונו שם: ודע כי מן היום שנשרפה התורה כנדע על ידי אומות העולם בעוה"ר, נמסרו אז כחותיה וסודותיה ביד הקליפות. עכ"ל. ועיין בספר דברי שלום ח"א עמוד מט, בביאור דבריו. והוב"ד בקונטרס "תיקון חצות", עמוד ע. ע"ש], איך מים שנחרב בית המקדש ונשרפה

יבכה כהרגלו, וכ"כ בשער הכוונות (דף ס ע"ב), וזה לשונו: ולא עוד אלא שאפילו אחרי חצות לילה של מוצאי שבת לא היה מורי ז"ל מרבה בבכיה על החרבן משאר לילות, אף על פי שנחרב הבית כליל מוצאי שבת כנוכה, אלא היה בוכה ומתאבל כבשאר הלילות. עכ"ד.

סדר התיקון חצות

יח. הנה בשער הכוונות (דף נח ע"ב) כתב:
בחצות לילה אחר שיטחר וינקח גופו וירחץ פניו ידיו ורגליו ולבש מלבושיו [כוונתו למי שישן קודם חצות, וקם בחצות, כמנהג המקובלים בית אל, וכדלהלן, שצריך לסדר עצמו ולתקן המלבושים], ויסדר ברכותיו [הכוונה היא לברכת השחר וברכות התורה, ראה ש"ע או"ח סימן מז בדיני ברכות השחר, וסימן מז בדיני ברכות התורה], על הסדר הנזכר בגמרא וברמב"ם וכו', ותשב אצל הפתח סמוך למזוזה שהם' השכינה פתח העליון [ואמנם עיין בספר מעיל אליהו למהר"א מני (עמוד קסג) שכתב: ושמעתי שברורות אלו אין לישב על הקרקע ולעשות כסדר הזה, לפי שכבר נעשה עילוי לשכינה בבחינת מה. כיע"ש. ואולם המנהג הוא לישב על הקרקע, כמ"ש בבן איש חי (פרשת וישלח אות יא). ובשעת הדחק יוכל לסמוך על הגר"א מני הנ"ל שלא לישב על הרצפה, אלא אפילו על כסא, ויאמר תיקון חצות. וכ"ש בתיקון לאה, וכמ"ש לעיל. וכ"כ בקונטרס "תיקון חצות, הלכות ומנהגים פרק ג הערה 10]. וידוע מה שכתב מרן החיד"א בברכי יוסף (סימן תקנב) שעל פי הקבלה, אין לישב על

פרק ב

הלכות קימת חצות

א. קימה ולימוד תורה בחצות

א. יש מעלה גדולה ללמוד תורה בחצות הלילה, כדי לחבר את היום ואת הלילה בלימוד תורה^י. ומלבד המעלה הזאת, יש מעלה פחותה ממנה, והיא להיות ניעור בשעת חצות אף כשאנו לומד תורה. אבל לא ישב במל, שכל הישב במל כישן דמיכ.

התורה נמסרו סורותיה ורויה לחיצונים, וזה נקרא גלות התורה בעוה"ר. עכ"ל.

חיבור היום והלילה בתורה

יט. כן כתב השלה"ק (חולין דרך חיים, ד"ה ועתה ארשום) שיש סוד גדול לחבר את היום והלילה בתורה או בתפילה, בין בבוקר ובין בערב. כיע"ש. וכן כתב במגן אברהם (סימן א ס"ק א). ועיין במשנת אברהם על הסמ"ג (דף שלח ע"א) שכן משמע מדברי הסמ"ג (סימן ב) שיש לחבר היום והלילה בתורה. ע"ש. וכן מבואר בספר הישר (עמוד רצו, ובהערות דברי יושר אות קסו שם) שיש לחבר היום והלילה בתורה. ע"ש. וכן כתבו בראשית חכמה (שער הקדושה פרק יז, ושער האהבה פרק י) ובאליה רבה (סימן א ס"ק א), ובפרי מגדים (אשל אברהם סימן א ס"ק א), וביסור ושורש העבודה (שער ב פרק ו) ובש"ע הגר"ז מלאדי (סימן א סעיף ח) ובמשנה ברורה (סימן א ס"ק ב), ובבעל שם טוב על התורה (פרשת עקב, אות לו) ובספר קלבון השקל לרבי

בנימין וולף בוסקוביץ (הלכות פסח, נדפס בוכור לאברהם תשנב, עמוד קנח ד"ה ועוד אפשר לחלק), ובכן איש חי (פתיחה לפרשת וישלח) ובספרו החיים והשלום על תהלים (מזמור א, ב-ג) ובתוצאות חיים להרב בעל ראשית חכמה (עמוד ו) ובאגרא דכלה (פרשת מטות אות ג, דף עז ע"ב) ובספר צלותא דאברהם ח"ב (עמוד תתיב) ובדרשות מהר"ם שיק (דרוש טז) ובקונטרס מקום שנהגו (שבספר השומר אמת למהר"א אראדי, סעיף א עמוד קלט והלאה), ורבי אברהם חמוי בספרו "זמן בית דין" (עמוד פא בהנדמ"ח, אות ב) ובליקוטי מהרי"ח ח"א (סדר תיקון חצות, דף ט ע"ב) ובספר משמרת איתמר להר"א וולגלדנר ח"א (עמוד שכה, בהנדמ"ח) ומהר"י אבוחצירא בספרו אלף בינה (הובא בפניני אביר יעקב על תהלים, עמוד שיד) ובספר רכב על דבר אמת (גבולי שבת, דף כג ע"א ד"ה ירושלמי) ובצפת פנח על הרמב"ם (הלכת שבת פרק ה הלכה ד), ועוד, שיש מעלה גדולה לחבר היום והלילה, וכמ"ש השלה"ק הג"ל. ע"ש.

יומים אעזובך, דכשאינך עוסק בתורה יום אחד לחבר יום בלילה ולילה ביום בזה אתה מפסיק שכר שני ימים, ולכך יום במילוי יו"ד ו"ו מ"ם, המילוי לבדו עולם גם כן בנימטריה יו"ם, שיום אחד נחשב לשני ימים וכן לנמילת שכר בין להפסד שכר. [והוסף בבגדי שש שם (סוף אות ב), וזה לשונו: והנה שתי פעמים יום בנימטריה מאה ושנים עשרה, שהעוסק בתורה שהיום נחשב לו לשני ימים וזכה לשם יב"ק, שיצילוהו מכל צרה, ולכך יעקב אבינו עליו השלום שהיה יושב אהלים באהל של תורה, כתיב ביה ועבר את מעבר יב"ק, שזכה לשמירת השם הנזכר. עכ"ל. ופלא]. וכן כתב בשמו בספר לחם לפי הטף למהר"י בוכבא (מערכת ת אות ב, דף קמח ע"א). ע"ש. וראה עוד בבניהו עמ"ס שבת (לא). שכתב, דהא דאמרו שם "קבעת עתים לתורה" וכו', היינו אם חיברת יום ולילה בלימוד תורה, שהם שני עתים הפכיים וכו'. כיע"ש. ובספר "אוצר היראה" למהרנ"ת ח"ב (עמוד שמט אות ח) כתב: על ידי שקמים בחצות לילה או על כל פנים קודם עלות השחר כדי לחבר לילה ויום בתורה ותפילה, על ידי זה נכלל בחינת שלא כסדר, שהוא בחינת לילה, בבחינת כסדר, שהוא בחינת יום, וזוכין להעלות ולכלול כל העולמות בשורשן, היינו בהשם יתברך, שזה עיקר עבודת האדם. עכ"ד.

להיות עד בחצות

ב. מה שכתבנו שראוי לאדם להיות עד בשעת חצות, כמבואר בזהר הקדוש (פרשת ויגש, דף הו ע"א) שהישן בשעת חצות טעים טעמא דמותא, ומתדבק ומתקשר ברזא דמותא. כיע"ש. וכ"כ בראשית חכמה (שער הקדושה פרק ז) ובכף החיים פלאג' (סימן ג אות

ואיתא בזה"ק (בראשית, דף ד ע"א): קול אחד מתעורר בגן עדן ואומר, מאן מינכון דמחמאן בכל יומא לנהורא דנהיר, בשעתא דמלכא פקיד לאילתא ואתיקר מלכא מכל מלכין דעלמא, מאן דלא מצפה דא בכל יומא בזההו עלמא, לית ליה חולקא הכא. עכ"ד הזה"ק. ועיין עוד להגראי"ה קוק במצות ראי"ה (או"ח סימן א, עמוד א-ב) שהביא דברי השלה"ק הנ"ל, ואח"כ הביא דברי המלכ"ם בארצות החיים (המאיר לארץ ס"ק ז) שהעיר מוגמרא ברכות (ג: וכו"ה בסנהדרין מזו). שדוד המלך היה עוסק בתורה עד שעלה עמוד השחר ומשעלה עמוד השחר נכנסו חכמי ישראל אצלו, הרי לא חיבר כי אם מלפני עמוד השחר עד אחר עמוד השחר. ואמנם יש לומר שהיה נפנה מעסקים אלו קודם הנה והיה חוזר לתורה או מתחיל בתפילה. ע"ש. וביאר דבריו, שכוונתו להא דמבואר בש"ע או"ח (סימן צג) שהעוסק בצרכי ציבור כעוסק בתורה דמי (והוא מדברי הירושלמי ברכות פרק ה הלכה א, ועיין מראה הפנים שם), ואם כן לכאורה אין זה ענין לכאן, דהוא רק לענין דחשיב שמחה כמו הלכה פסוקה או שאין צריך להפסיק לתפילה, ומשמע שהסוד חיבור יום ולילה הוא דוקא בתורה או בתפילה ולא בשאר דברי מצוה. כיע"ש.

וראי"ה בספר בגדי שש או"ח (סימן א אות ב) להגאון מהר"ש שמאמה, שכתב שהמחבר יום ולילה נחשב לו לשני ימים, דהיינו בקומו בלילה ועוסק בתורה עד אור היום ומחבר היום עם הלילה נחשב לו ליום שלם, וכן בלימוד הערב שמחבר הלילה עם היום נחשב לו ליום שלם, נמצא שיום אחד נחשב לו לשני ימים. וזהו אם תעזבני יום

ב. ואמרו חכמים: "אין אדם לומד רוב חכמתו אלא בלילה", ולכן מעלה גדולה היא ללמוד בלילה. ועוד אמרו: "כל הלומד תורה בלילה, הקב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום", שנאמר: "יוםם יצוה ה' חסדו, ובלילה שירה עימי". ואמרו: "לא נברא לילה אלא לגרסא"כא.

הרי הוא אומר תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל ועבדת את אויביך, ואומר למען ענותך להטיבך באחריתך. עכ"ל. וכן כתבו הטור והש"ע באור"ח (סימן רלח), ובשל"ה (חולין, דרך חיים תוכחת מוסר אות קסה), ובמרפא לשון (הלכות שכנים פרק ו, ד"ה איך שיהיה), ובתולדות יעקב (דף לט ע"א), וביקח אברהם (פרק ג מתלמוד תורה הלכה ג). וזה לשון הש"ע ביו"ד (סימן רמו סעיף כג): מי שרוצה לזכות בכתרה של תורה, יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפילו אחת מהן בשינה, באכילה ושתייה ושיחה וכיוצא בהם, אלא בדברי חכמה ותלמוד תורה. עכ"ל. וע"ע בשו"ת הרב"ז (ילקוט החנוכי סימן מה, ד"ה והמעין היטב).

ואציג לפניך מעט מדברי חז"ל במעלת לימוד התורה בלילה, בעירובין (סה): לא אברי סיהרא אלא לגירסא. ובגמין (פ): רב שימי בר אשי אתא לקמיה דאבבי, אמר ליה לותבן מר בעדניה (וישיבני אדוני ללמוד בעת קבוע, רש"י) וכו', ולותבן מר בלילה (לגירסא, רש"י). ע"ש. ובחגיגה (יב): כל העוסק בתורה בלילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום. וכן איתא בע"ז (ג): (ובסנהדרין (צב): אמר רבי אלעזר כל בית שאין דברי תורה נשמעין בו בלילה אש אוכלתו. ובתמיד (לב): כל העוסק בתורה בלילה שכינה כנגדו, שנאמר קומי רוני וכו'. ובמדרש רבה שיר השירים (ה, א): רבי

כו) ובחיים ומלך (הלכות דעות פרק ד הלכה ד), ובשו"ת רב פעלים ח"א חאו"ח (סימן א) ובשו"ת אבן השוהם (סימן כב), ובש"ע הוזהר (ח"א עמוד עו והלאה).

מעלת לימוד התורה בלילה

כא. הם דברי הרמב"ם (הלכות תלמוד תורה פרק ג הלכה ג): אף על פי שמצוה ללמוד ביום ובלילה אין אדם למד רוב חכמתו אלא בלילה, לפיכך מי שרצה לזכות בכתר התורה יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפילו אחד מהן בשינה ואכילה ושתייה ושיחה וכיוצא בהן אלא בתלמוד תורה ודברי חכמה, אמרו חכמים אין רנה של תורה אלא בלילה שנאמר קומי רוני בלילה, וכל העוסק בתורה בלילה חוט של חסד נמשך עליו ביום, שנאמר: יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי תפלה לאל חיי (חגיגה יב: ע"ז ג), וכל בית שאין נשמעים בו דברי תורה בלילה אש אוכלתו שנאמר: "כל חשך טמון לצפוניו, תאכלהו אש לא נופח", כי דבר ה' בזה זה שלא השגיח על דברי תורה כל עיקר, וכן כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק או שקרא ושנה ופירש להבלי עולם והניח תלמודו וזנחו הרי זה בכלל בזה דבר ה', אמרו חכמים כל המבטל את התורה מעושר סופו לבטלה מעוני וכל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר, וענין זה מפורש הוא בתורה

מלכות פה ותורה שבעל פה קרינן לה (תיקו"ג, דף יז ע"א), והנה בתורה שבעל פה יש י"ג מדות שהתורה נדרשת בהן (שושנה אית בה י"ג עליו, וזה"ק ח"א דף א ע"א), והנה חמה מכוונים נגד י"ג מדות של רחמים, דהיינו כשאנחנו דורשים קל וחומר מעוררים מדת א"ל [וכמו שכתב הרב הקדוש מהר"ד זצוק"ל בשעה שביקש משה אל נא רפא וכו' (במדבר יב, יג) השיב לו הקב"ה שידרוש קל וחומר ואביה ידק וכו' ועי"ז יעורר מדת א"ל], וכן באינך, והנה י"ג מדות כולם הם של חסד עליון א"כ הם י"ג פעמים חס"ד והם נקראים שלום רב, היינו שלו"ם במ"ם רבתי דאי"ק נחשבת ת"ר אז יעלה מספר שלו"ם תתקל"ו, י"ג פעמים חס"ד, על כן כיון דאיברי סיהרא לגירסא אנו אומרים ג' פעמים שלום בברכת הלבנה בכדי שיהיה נקרא שלום רב היינו שלום רבתי כנ"ל, וזהו שלום רב לאוהבי תורתך (שדרשים י"ג מדות באהבה, ארז"ה בנימטריא י"ג) ואין למו מכשול, כי על ידי זה מעוררים י"ג מדות של חסד, הבן הענין. ע"ש.

ומרן החבי"ף בתוכחת חיים (פרשת בא, דף מה ע"א) דיבר בגודלו על מעלת לימוד תורה בלילה, וכתב: והכי הוי לפי האמת שעונש מי שאינו עושה בתורה בלילה דנענש בדליקת אש, כמו שאמרו בעירובין (יח.) כל בית שנשמעין בו דברי תורה בלילה שוב אינו נחרב, שנאמר, ולא אמר איה אלוה עושי נותן זמירות בלילה. ומה שנחרב כי אם על ידי האש, שכן אמרו בסנהדרין (צב.): כל בית שאין נשמעין בו ד"ת בלילה אש אוכלתו שנאמר כל חשך טעון וכו'. וכן יש לו לאדם לשום בליבו אם באים עליו שודדי לילה בחרבות וברמחים לשום את נפשו ולקחת את

יוחנן אמר, אין גרנה של תורה אלא בלילה. ובוזה"ק פרשת אמור (דף צ ע"א) מבואר שמעלה גדולה ללמוד תורה בלילה. וכן מבואר בברכות (ס:) במעשה דרבי עקיבא שלקח עמו תרנגול להקיצו משנתו. וראה בספר פרי עין חיים (שער יז פרק ב).

וביומא (כב.): שאני מיוגא ממוקם, פירש רש"י, נוח לו לאדם לנדר שינה מעיניו ולא ילך לישון אלא עד סוף הלילה, מלהיות ישן ועומד ממטתו בהשכמה. ע"ש. וראה בברכות (יד.): כל המשביע עצמו מדברי תורה ולן אין מבשרים אותו בשורות רעות שנאמר: ושבע ילין כל יפקד רע. וע"ע ביומא (עו.): שוא לכם משכימי קום וכו' כן יתן לידיו שנא, אמר רבי יצחק אלו נשותיהם של תלמידי חכמים המנדרדות שינה מעיניהן בעוה"ז וזוכות לעוה"ב. ע"ש. וראה עוד בברכות (ז.) ותמיד (לב.): היוצא מכל זה שהיה מנהג חכמי התלמוד לעסוק בתורה בלילה. ואין מה לומר על האנשים המבטלים תורה בלילותיהן, שכבר אמרו חז"ל בירושלמי (סוף ברכות): אמר רבי שמעון בן לקיש, מצאתי במגילת סתרים, יום תעובני יומים אעזובך. ובמשנה (פרק ד דאבות משנה י): אם בטלת מן התורה יש לך הרבה בטלים כנגדך. ואמרו חז"ל על הפסוק (איוב ז יז): לא תרפני עד בלעי רוקי, שאפילו על זמן קט כדי בליעת הרוק, עתיד אדם ליתן דין וחשבון על שלא עסק בתורה (הובא בספר פלא יועץ, ערך תורה דף עט ע"א).

וזה לשון הבני יששכר (מאמרי ראש חודש, מאמר ד): לא איברי סיהרא אלא לגירסא (עירובין סה.). היינו תורה שבע"פ מדת לילה לבנה

ב. עסק התורה בלילה

ג. אין אדם למד רוב חכמתו אלא בלילה, לפיכך אם תקפתו שינה, ילמד משנה אחת קודם שישכב.

כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק או שקרא ושנה ופירש להבלי עולם והניח תלמודו וזנחו הרי זה בכלל בזה דבר ה', אמרו חכמים כל המבטל את התורה מעושר סופו לבטלה מעוני וכל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר, וענין זה מפורש הוא בתורה הרי הוא אומר תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל ועבדת את אויבך, ואומר למען ענותך להטיבך באחריתך. עכ"ל. וכן כתבו הטור והש"ע באו"ח (סימן רלח), ובשל"ה (חולין, דרך חיים תוכחת מוסר אות קסה), ובמרפא לשון (הלכות שנים פרק ו, ד"ה איך שיהיה), ובתולדות יעקב (דף לט ע"א), וביקת אברהם (פרק ג מתלמוד תורה הלכה יג). וזה לשון הש"ע ביו"ד (סימן רמו סעיף כג): מי שרוצה לזכות בכתרה של תורה, יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפילו אחת מהן בשינה, באכילה ושתיה ושיחה וכיוצא בהם, אלא בדברי חכמה ותלמוד תורה. עכ"ל. וע"ע בשו"ת הרב"ז (ילקוט החנוכי סימן מה, ד"ה והמעין היטב).

מי שתקפתו שינה

כג. כן כתב בשו"ת ערוגות הבשם ח"א חאו"ח (סימן א) וזה לשונו: ע"ד שאלתך בקביעת עת לעסוק בתורה בלילה, כמבואר בחז"ל דאין אדם לומד רוב חכמתו אלא בלילה, איזו דרך שיבור לו האדם, אם להיות ניעור עד שתחתפנו שינה, אפילו עם על ידי

נפשות אני ביתו וכו', כמה היה מתגבר לקום בחצות להיות חיש קל בהגליו לברוח מסכנת מות, וכאשר מתבאר קרא בדכתיב (מלכים ב, ז) ויקומו וכו'. עכת"ה. וראה עוד בכף החיים פאלאג"י (סימן ב) ובחיים ומלך (הלכות דעות פרק ה הלכה ז) ובנפש חיים (מערכת ת אות מז) מה שכתב ענין קימת חצות ללימוד תורה ותיקון חצות. ע"ש. וראה עוד בספר אור לישירים ח"ג (עמוד שסט) ובספר ויחי יעקב (אות נו, עמוד קכו) ובזכות יצחק סופר ח"א (סימן ו, עמוד יז) מה שכתבו על דברי החב"י הנ"ל בתוכחת חיים שגזר אומר על ענין קימת חצות. ע"ש.

רוב חכמתו של אדם היא בלילה

כב. הם דברי הרמב"ם (הלכות תלמוד תורה פרק ג הלכה יג): אף על פי שמצוה ללמוד ביום ובלילה אין אדם למד רוב חכמתו אלא בלילה, לפיכך מי שרצה לזכות בכתר התורה יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפילו אחד מהן בשינה ואכילה ושתיה ושיחה וכיוצא בהן אלא בתלמוד תורה ודברי חכמה, אמרו חכמים אין רנה של תורה אלא בלילה שנאמר קומי רוני בלילה, וכל העוסק בתורה בלילה חוטא של חסד נמשך עליו ביום שנאמר יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי תפלה לאל חי, וכל בית שאין נשמעים בו דברי תורה בלילה אש אוכלתו שנאמר כל חשך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נופח, כי דבר ה' בזה זה שלא השגיח על דברי תורה כל עיקר, וכן

ג. ליל שישי

ד. מעלה גדולה לעסוק בתורה בליל שישי עד הבוקר, ודוקא באופן שלא יפסיד כתוצאה מכך את לימוד התורה ביום השישי.

שינתו, ויצא ידי חובת לימוד תורה בלילה כפי שאמרו בש"ס שם. אולם במה שכתב הרמב"ם שרוב תורתו של אדם אינה אלא בלילה, היינו לפי זמנם שהיו עוסקים בפרנסה ביום (כמבואר ברמב"ם הלכות ת"ת פרק א הלכה ח), והיה הלילה מוקדש ללימוד התורה, והיה להם הלילה למשמר והיום למלאכה, מה שאין כן בימינו שב"ה הוגים בתורה בכוללים ובישיבות ביום, והלילה בא למנוחה, ורוב חכמתנו נעשית ביום. ולכן אם תקפתו שינה לא יוכל לצאת ידי חובה במשנה אחת כיון שצריכין לעסוק בלילה הרבה יותר מביום. וראה בשו"ת חלק לוי האו"ח (סימן א).

המעלה לעסוק בתורה בליל שישי

כד. כן כתב בספר אור צדיקים (עמוד התפילה סימן כב סעיף לו), וזה לשונו: ונחגו בכל ארץ ישראל להיות ניעור כל ליל שישי, ויום שלפני דהיינו יום ה' ולילה שלאחריו, ולומדים, ואינם מדברים דברים בטלים, והעושים כן ניצל מקרי וכו', עכ"ל. וכן כתב ביסוד ושורש העבודה (שער שמיני פרק א), וזה לשונו: בנשף ליל שישי הכינו תיקון גדול, בלילה ההוא נדרה שנת העובר את השם בלב שלם ובנפש חפה, להיות ניעור ללמוד על הלילה עד הבוקר לתיקון פגם הברית, וימצא כתוב כן בכתבי האר"י ז"ל ובשאר ספרי המקובלים שהלימוד כל הלילה בליל שישי

זה לא יהיה באפשרותו לקום באשמורת, או יותר טוב לקום באשמורת אפילו אם על ידי זה לא יהיה לו אפשרי לעסוק בתורה בתחילת הלילה כי אם זמן מועט. והשיב: דע לך אהובי תלמידי, הגם שבכל מקום שהפליגו חז"ל בגדול השבח של עסק התורה בלילה, ומהם בחגיגה (יב:): כל העוסק בתורה בלילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום. ובע"ז (ג:). ובסנהדרין (צב:). אמר רבי אלעזר כל בית שאין דברי תורה נשמעין בו בלילה אש אוכלתו. ובמדרש רבה שיר השירים (ה, א): רבי יוחנן אמר, אין גרנה של תורה אלא בלילה. סתמא אמרו כל העוסק בתורה בלילה, ומכל מקום מכללא איכא למשמע דכוונתם על שעות האשמורת וכו', מהא דאמרו בחגיגה (צ"ל ויקרא רבה יט, א): אין רינה של תורה אלא בלילה, שנאמר (איכא ב, יט): קומי רוני בלילה לראש אשמורות וגו', וכן מהא דאמרו בתמיד (לב:): על העוסק בתורה בלילה שכינה כנגדו, שנאמר קומי רוני וכו'. וכן כתב הרמב"ם (בהלכות תלמוד תורה פרק ג הלכה ג), והטור (סימן רלח), שהחויב של עסק התורה בלילה הוא יותר מביום, ומייתי לה נמי מקרא הנ"ל וכו'. עכת"ד. וראה עוד בספר בירורי חיים ח"ב (סימן ה, עמוד תעט) שהרחיב בדבריו.

לפיכך, הדבר פשוט שאם תקפתו שינה ילמוד לכל הפחות משנה אחת לפני

ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם (ראה נזיר כג:). וראה עוד בישורון חלק כ (עמוד שיא).

ועיין בשו"ת ערוגות הבושם חאו"ח (סימן א) שהסתפק אם עדיף ללמוד בלילה עד שעה מאוחרת, או דעדיף להשכים באשמורת הבוקר וללמוד תורה, וכתב, שנידון זה תלוי בפלוגתא דהתרומת הדשן (סימן לה) והפנים מאירות והערוך השלחן הי עדיף, זריזין מקדימין למצוות או הירדור מצוה. ע"ש (ועיין לעיל בזה). ובספר מנחת אשר ח"א (סימן כג אות ח) כתב בשם הגר"י מבריסק, שאמר שמנהגו להעדיף להאריך בלימודו בלילה ולא להשכים קום, דמי יודע מה יולד יום. עכ"ד. והוסיף במג"א, שאין זה ענין אצל זה, שבתלמוד תורה הכל תלוי בתוצאה, והיינו בידעת התורה שיהיו דברי תורה מחודדין בפיו, כפי שאמרו בקידושין (כט:) "הוא ללמוד ובנו ללמוד הוא קודם לבנו, רבי יהודה אומר אם היה בנו זריז וממולח ותלמודו מתקיים בידו בנו קודמו" וכו', הרי דמבחן ידיעת התורה הוא סיבה שיבטל לגמרי מלימודו ויעסוק בנו תחתיו, וק"ו שבו עצמו בתר תכלית הלימוד אוליגין ואין זה שייך כלל לדין זריזין מקדימין למצוות, לפי שמצוות תלמוד תורה אין בה "מעשה" שייך להקדימו או לאחרו, לפי שבכל עת ובכל רגע מחויב במצוה זו, ויסוד החיוב הוא ידיעת התורה, ולכן ילמוד באופן שיתקיים תלמודו בידו. ע"ש. [ועיין עוד בס"י אה"ע (סימן כה) כמה שפירש הפסוק: "שוא לכם משכמי קום מאחרי שבת, אוכלי לחם העצבים, כן יתן לידיו שגא". ע"ש]. ומכל מקום פשוט הדבר שלא דיברו כל הפוסקים הג"ל באם יפסיד זמן ק"ש ותפילה על ידי כן, ורק

הוא תיקון גדול ונפלא לפגם הברית. עכת"ד. וכן כתב הישועות חכמה (חוסן ישועות, סימן עא ס"ק א).

ובן הוא בהנהגות רבי מרדכי מטשרנוביל זצ"ל (אות יש) שתיקן לפגם הדיבור יהיה ניעור כל ליל שישי כל הלילה, וילמד בתורה. עכת"ד. וכן כתבו ברב פעלים ח"ג חאו"ח (סימן לו-לו), ובחסד לאברהם אוולאי (מעין ה, נהר יג) עפ"ד השער רוח הקודש (דף ג ע"א, וש"ע האריז"ל דף קנ"ג ע"ב), וכ"כ בשו"ת תורה לשמה (סימן תמט), ועוד, שיש מעלה גדולה ללמוד בליל שישי והוא כפרת כל העוונות ותיקון כרת. כיע"ש.

גם יום השישי הוא "יום"

כה. כי בעוונות הרבים נהפך יום השישי ליום שכולו ביטול תורה, ובספר דיני הניעור בלילה (עמוד כו) כתב שהגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל אמר בהלוויית הגאון רבי אריה לייב מלין זצ"ל, דמי יודע אם לא לקחו את רבי לייב זצ"ל בגיל צעיר בגלל ביטול תורה שיש בישיבות בימי שישי רח"ל. והגאון רבי חיים שמואלביץ זצ"ל כשנתיים לפני פטירתו כאשר היו אסונות רבים אצל אברכים ותלמידי ישיבת מיר, על כן תיקן שכל בני הכולל והישיבה יבואו ללמוד בימי שישי כהרגלם, משום שיתכן מאוד שהאסונות הללו באו מפני ביטול התורה ביום זה. עכ"ל. וראה עוד בספר נחמדים מזהב (עמוד צד) ועוד. וכן נמסר מהגר"ץ אבא שאול זצ"ל שלא היתה דעתו נוחה באותן בחורי הישיבות העושים "משמר" בליל שישי, ומפסידים בגין כך את יום השישי. כיע"ש. ואולם על זה נאמר:

ד. תיקון כרת על ידי לימוד

ה. מי שחטא באיסור כרתי, תיקונו שיעסוק בתורה באחד מלילות השבוע, ועדיף שיהיה כליל ששייכת. ולכתחילה לא יעשה בן כליל שבת ויום טוב, כיון שעל ידי נידוד השינה מעיניו - צער הוא לוכט.

לפעמים בענין חמץ בפסח יוכל להיות מכשולות ח"ו בשעה שרבו הגשמים כידוע, גם יוכל להיות כי בגלגול שעבר עבר עבירת כריתות ח"ו, ואת כל אלה בא לתקן, ומכל אלו הטעמים טוב לכל בן תורה להיות ניעור לפעמים בלילי קיץ כל הלילה כליל שיש, או באיזה לילה שירצה, דבילילי קיץ הקצרים אין בזה טורח כל כך, וילמד כל הלילה עד שיאיר היום ויהיה ניצול בכל לילה מכרת אחד. עכ"ל. וראה עוד במשנת חסידים (מסכת התשובה פרק 1 סעיף ד).

כח. כן כתב האר"י בשערי רוח הקודש (דרוש ג), והגר"ח ברב פעלים ח"ג חאו"ח (סימן לו) ועוד.

אימתי אסור לעשות תיקון כרת בשבת

כט. כן כתב החב"י בשו"ת לב חיים ח"ב (סימן קפ) וזה לשונו: לענין אי מותר לעשות תיקון כרת בשבת ויום טוב, הרבתי להביא ראיות דאסור. עכ"ל. וכן כתב בחיים לראש (גרצה, אות ה), וכ"כ בשו"ת תורה לשמה (סימן תמט). וכל זה הוא לענין לכתחילה, אבל מי שאין לו שהות בכל ימות השבוע ללמוד כל הלילה, יעשה זאת בערב שבת, וראה ביומא (לה:). ובפרט לפי מה שכתב בספר תורת האנוסים (דף ק ע"א) שאנוסי ספרד קיבלו על עצמם לעסוק בתורה כליל שבת לכפר על העוונות שעשו באונס, חילולי שבת וכו', עד

דיברו על ענין זריזות לתפילת שחרית או איחורה. ע"ש.

תיקון כרת על ידי לימוד תורה לילה שלם

כו. כגון איסורי נדה ושבת, וראה ברמ"א יו"ד (סימן רצד), ובשועות חכמה (סימן עא ס"ק ג בחוסן ישועות).

כז. כן מבואר בש"ע האר"י (כונת מלקות, אות א) וזה לשונו: שאלתי למורי ז"ל על מה שאומרים כי מי שאינו ישן כלל ליל אחד שנחשב לו כמו הכרת, והשיב מורי שכן הוא באמת, מי שהוא ניעור כל הלילה כולו ואינו ישן כלל ועוסק בתורה, אם הוא חייב כרת על איזה עבירה שעשה מחייבי כריתות, נחשב לו אותו הלילה כמו הכרת. עכ"ל. וכן מובא בשערי רוח הקודש (דרוש ג), ובשו"ת רב פעלים ח"ג חאו"ח (סימן לו).

וזו לשון הישועות חכמה (סימן עא, חוסן ישועות ס"ק ג): והנה כל אדם צריך לחוש שמא פעם אחץ חילל שבת או יום כיפור, או אדם שנכשל באיסור נדה ח"ו ולא ידע שהוא סמוך לוסתה שאז הוא קרוב למזיד ח"ו, וחשבוני הווסתות הם רבים כמבואר להלן במסגרת השלחן (סימן קנה), ובאשה שאין לה וסת קבול יכול להודמן לפעמים איזה חשש וסת איזה ימים אחר מבילתה, והוא לא ידע ואשם ח"ו על מה שלא למד היטב כל הדינים, וכל

ה. לימוד בליל שבת

ו. מי שרגיל ללמוד בכל לילות השבוע, מותר לו ללמוד בליל שבת
בחרגלו כל הלילה, ואין בכך משום צער בשבתל. ויכול לבוין
בלימודו שיועיל לתיקון ברתלא.

ז. התבודדות עם קונו בלילה

ז. מעלה גדולה לקום בעוד לילה ולהתבודד עם קונו, ולשפוך לפניו
נועם שית, וללמוד בתורה, כשהוא ובוראו לבדם. וכתבו בעלי
המוסר (פלא יועץ ערך התבודדות) שיכול אדם להשיג בשעה אחת של לימוד
ותפילה בהתבודדות, מה שאי אפשר להשיג יום שלם בין בני אדםלב.

לו, מכל מקום אם הנאה היא לו וזהו עונגו,
שפיר דמי לעסוק בתורה ואף בעיון, ולא גרע
ממה שפסק מרן בסימן רפח במי שצער הוא
לו אם לא יתענה בשבת, דשרי להתענות
כביום חול, ושכן היה מנהג רבינו יהודה
החסיד. ושוב ראיתי שכבר תפס על דבריהם
בשו"ת צ"ץ אליעזר ח"ז (סימן כו אות ב) והעלה
שאם הנאה היא לו ללמוד בליל שבת, אין
לחוש לצער, ולכן אף אם הוא מסגף עצמו
בעיון קשה מותר ודלא כהגאון יעב"ץ במור
וקציעא (סימן רפ). ע"ש. וששתי.

מי שרגיל ללמוד בכל ליל שבת,
יכול לבוין זאת לתיקון ברת

לא. כן נראה פשוט שמכיון שמותר לו
ללמוד כל ליל שבת ואין בכך סיגוף
כלפיו, שפיר דמי לבוין שיהיה גם לתיקון ברת.
ואין בכך משום מתקן מנא, וכמ"ש בשו"ת
דעת יוסף הלוי חאו"ח (סימן ב) שהוא הדין
שמותר לעשות תשובה ביום השבת ואין בכך
משום תיקון כלי, שהרי הרמב"ם (פרק ז מתשובה
הלכה ב) ביאר שלפני שעשה האדם תשובה

שלא יכלו לעמוד אף בזה והיתה השינה
חוטפתם, התקינו להם כמה מחכמי ארם
צובא לשורר שירת הבקשות בליל שבת
שיעלה להם כאילו עסקו בתורה לילה שלם,
וכיון שהיו משוררים והרי הוא עונג, שפיר דמי
לעשות כן אף בשבת. כיע"ש.

אולם בשו"ת צפית בדבש (סימן כד) העלה
שאסור לעסוק בתורה בליל שבת ויום
טוב עד הבוקר אפילו אם אינו מתכוין בשביל
ברת, שהרי יש בכך צער, שהוא מסגף גופו.
עכת"ד. ודבריו תמוהין, דלא גרע ממה שכתב
מרן באו"ח (סימן רפח ס"ד) שמי שהנאה היא לו
לבכות, מותר לו לבכות בשבת, ורבי יהודה
החסיד היה מתענה בשבת לפי שאם היה
אוכל היה זה צער בעבורו, ושינוי וסת של
עיכול המזון מצער. ע"ש. והכי נמי אם הנאה
היא לו ללמוד בליל שבת, אין לחוש לאותו
הצער. ובזה יש להעיר על מה שכתב התורה
לשמה הנ"ל והכפ החיים (סימן רפ ס"ק ה).

ל. כן נראה פשוט, דאף שהחבי"ף והתורה
לשמה והכפ החיים העלו שאסור לעסוק
בתורה בליל שבת ויום טוב מפני שצער הוא

וזה שרש פורה פרי צדיק עץ חיים היא למחזיקים בה. וגדר לזה להיות שח עינים, ומתוך כך זכור יזכר לישראל לבבו אל כפים אל אל בשמים, צדיק יבחר ויראה כי נכון הדבר ליראה ולאהבה ומצוה גוררת מצוה. עכ"ל. וראה עוד בפלא יועץ (ערך בית המדרש).

לימוד בהתבודדות

ובן כתב רבינו בחיי בכד הקמח (ערך תורה אות א) שהתורה צריכה התבודדות, והוא שאמר שלמה לתאווה יבקש נפרד וכו', וכתב: ונראה לי פירושו כי מי שמתאווה לתורה יבקש שיהיה נפרד ומתבודד, כי זה מתנאי הלימוד להיות לפעמים נפרד מן החברים מתבודד ומתבודד עם שכלו ואם עושה כן בכל תושיה יתגלע כלומר יתגלה ויתפרסם בקי ושלם בכל החכמות. עכ"ל. וכן כתב הר"ן בדרשותיו (הדרוש השני, ד"ה וחלילה). וזה לשון השל"ה (שער האותיות אות צדיק, צניעות אות ז): גם ההתבודדות היא הכנעה גדולה מאת האדם נגד השם יתברך, מראה שהוא עבד משועבד, אין לו רשות לצאת מאדונו, ואינו זוכה בהפקיאר, כי לא ניהא ליה בהפקיאר, דהיינו לילך בארץ לארכה ולרחבה, נמצא כל ימיו הוא בתשובה. ומי שזוכה למעלת התבודדות, ומהרהר בכל יום בתשובה, ומתחרט על העבר חרטה גמורה, ועוזב בעזיבה, בודאי מתכפרות לו כל עונותיו, וזוכה לקדושה יתירה, ויכול לבוא לידי רוח הקודש, וסימנך (ויקרא מז, ד) 'בד קדש ילבש', 'בד' רצה לומר התבודדות. עכ"ל. וכן כתב בספר מאור ושמש (פרשת קדושים) בשם רבינו אלימלך מליזענסק, ע"ש. וע"ע במסילת ישרים (פרק כו) ועוד. שוב ראיתי שהרחיב בזה בשו"ת דברי יציב חחו"מ (סימן נ אות ג) במעלת לימוד התורה בהתבודדות. ע"ש. [ועיין במה שכתבנו בהערותינו לפלא יועץ (ערך התבודדות), אחרי שהבאנו דברי רבינו בחיי הנ"ל בכד הקמח. ואכמ"ל].

הוא מרוחק וכו', ואם עשה תשובה אין בכך משום איסור מוחק וסותר את עוונותיו, כיון שזהו דבר רוחני. כיע"ש. והרחבתי על זה בחידושי לשבת (כט:). ואכמ"ל.

לב. זה לשון הפלא יועץ (ערך התבודדות): התבודדות היא הכנה נכונה לקריאה נאמנה ללון בעמקה של הלכה, לו תוסיף תת כחה להבין דבר על בריו ולדון דין אמת לאמיתו. וגם היא אבן הראשה לסדר קדושה, לחשוב מחשבות טהורות, ולחשב עם קונו חשבוננו של עולם, והתעוררות רשפי אהבה ויראה, והשיגה ידו כשאין דבר מטריד. וכן לשפוך שיחה לדרוש סליחה גוכה פני ה' צריך מנוחה. אי לואת, טוב לגבר שייחד לו בית מושב שיהיה לו לבדו, ואין לזרים איתו להתבודד שם, ללמוד ולקנות סדר קדשה. ואם אין לו אלא בית אחד עם בני ביתו, יקום בעוד לילה כשכולם ישנים, ויתבודד עם קונו, כי בשעה אחת של התבודדות יוכל ללמוד ולהבין ולקנות סדר קדושה יותר מיום שלם. והתבודדות הוא גדר גדול לשמור לפיו מחסום מחטא בלשונו, וכבר איתנה סימנא: "בד קדש ילבש". והמישרים אורחותם אפילו בעומדם בקהל עם וברחובות קריה מתבודדים בדעתם עם קונם, ואל יטרידום חברתם, כמאמר המשורר: "בעומדי תוך קהלך צור לרומם, לך אכרע ואכופ ראש וקומה", כלומר, שאל יטרידוני חברתם. וכמו שכתב בספר חסידים (סימן יז). אשרי המגיע לידי מידה זו, מה טוב חלקו ומה נעים גורלו, שתמיד עסוק במצוה ליראה ולאהבה את ה' הנכבד והנורא ולדבקה בו. וזה כלל גדול בתורה ובמעלת הצדיקים אשר הולכים תמיד לפני האלקים,

תיקון רחל

בפרק א הלכה טז נתבארו כל ההנהגות הראויות
ע"פ ההלכה לעשותם עם התיקון.

על נהרות בכל שם ישכנו גם בכינו בוכנו את ציון: על
ערכים בתוכה תלינו בנרותינו: כי שם שאלונו שובינו
דברי שיר ותולדינו שמחה שירו לנו משיר ציון: איך נשיר
את שיר יהוה על אדמת נכר: אם אשפוך ירושלים תשפח
ימיני: תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי אם לא אעלה את
ירושלים על ראש שמחתי: זכר יהוה לבני אדם את יום
ירושלים האמרים ערו ערו עד היסוד בה: פת בכל השדודה
אשרי שישלם לך את גמולך שגמלת לנו: אשרי שיאחו ונפץ
את עלליך אל הסלע:

מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתך טמאו את היכל קדשך
שמו את ירושלים לעיים: נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף
השמים בשר חסידיך לחיתו ארץ: שפכו דמים סביבות ירושלים
ואין קובר: היינו חרפה לשכנינו לעג וקלם לסביבותינו: עד מה יהוה
תאנף לנצח תבער כמו אש קנאתך: שפך חמתך אל הגוים אשר לא
ידעוך ועל ממלכות אשר בשמך לא קראו: כי אכל את יעקב ואת נוהו
השמו: אל תזכר לנו עונת ראשנים מהר יקדמונו רחמיך כי דלונו מאד:
עזרנו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך והצילנו וכפר על חטאתינו למען
שמך: למה יאמרו הגוים איה אלהיהם יודע בגוים לעינינו נקמת דם
עבדיך השפוך: תבוא לפניך אנקת אסיר בגדל ורועך הותר בגי
תמותח: והשב לשכנינו שבעתים אל חיקם חרפתם אשר חרפוך אדני:
ואנחנו עמך וצאן מרעייתך נודה לך לעולם לדר ודר נספר תהלתך:

זָכַר יְהוָה מָה הָיָה לָנוּ הַבִּיטָה וּרְאֵה אֶת חֲרָפְתָּנוּ: נִחַלְתָּנוּ נִהְפָּכָה
 פָּתִינוּ לְנִכְרִים: יְתוּמִים הָיִינוּ וְאֵין אָב אֲמִתִּינוּ כְּאֲלֻמָּנוֹת: מִיָּמִינוּ
 בְּכֶסֶף שְׁתִּינוּ עֲצִינוּ בְּמַחִיר יָבֹאוּ: עַל צוֹאֲרֵנוּ נִרְדְּפָנוּ יַעֲנֵנוּ וְלֹא הוֹנַח
 לָנוּ: מִצָּרִים נָתַנוּ יָד אֲשׁוּר לְשַׁבַּע לָחֶם: אֲבִיתָנוּ חָטְאוּ וְאִינָם וַאֲנִחְנוּ
 עֲוֹנֹתֵיהֶם סָבְלוּ: עֲבָדִים מְשָׁלוּ בָנוּ פָּרַק אֵין מִיָּדָם: בְּנִפְשָׁנוּ נָבִיא לְחַמְנוּ
 מִפְּנֵי חֶרֶב הַמִּדְבָּר: עוֹרָנוּ כְּתָנוּר נִכְמְרוּ מִפְּנֵי זִלְעָפוֹת רָעֵב: נָשִׁים בְּצִיּוֹן
 עָנוּ כְּתֹלֶת בְּעָרֵי יְהוּדָה: שָׁרִים בָּיִדָם נָתְלוּ פָּנֵי זָקֵנִים לֹא נִהְדָּרוּ: בַּחוּרִים
 מִחוּן נָשְׂאוּ וַנִּעְרִים בָּעֵץ כְּשָׁלוּ: זָקֵנִים מִשְׁעַר שָׁכְתוּ בַּחוּרִים מִנְּגִנְתָּם:
 שָׁכַת מְשׁוּשׁ לָבִנוּ נִהְפָּךְ לְאֹכֶל מֶחֱלָנוּ: (כְּשִׂיאֵמֹר: נִפְלָה עֲמָרְתָּ רֹאשֵׁנוּ -
 יְכוּף רֹאשׁוֹ בִּקְרָקַע עַד: הִלְכוּ בּוֹ) נִפְלָה עֲמָרְתָּ רֹאשֵׁנוּ אוֹי נָא לָנוּ כִּי
 חָטְאֵנוּ: עַל זֶה הָיָה דָּוָה לָבִנוּ עַל אֱלֹה חֲשָׁבוּ עֵינֵינוּ: עַל הַר צִיּוֹן שִׁשְׁמָם
 שׁוֹעָלִים הִלְכוּ בּוֹ: אֶתָּה יְהוָה לְעוֹלָם תֵּשֵׁב בְּסֶאֱךְ לְדֹר וָדֹר: לָמָּה לְנִצָּחַ
 תִּשְׁכַּחְנוּ תַעֲזֹבֵנוּ לְאַרְךְ יָמִים: הִשִּׁיבֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְנִשׁוּבָה חֲדָשׁ יָמִינוּ
 בְּקָדְמָם: כִּי אִם מָאָס מֵאִסְתָּנוּ קִצְצַתָּ עָלֵינוּ עַד מָאָד: הִשִּׁיבֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 וְנִשׁוּבָה חֲדָשׁ יָמִינוּ בְּקָדְמָם:

הִבֵּט מְשֻׁמִּים וּרְאֵה מִזֶּכֶל קִדְשְׁךָ וּתְפַאֲרֶתְךָ אֵיחָ קִנְיָתְךָ וּגְבוּרֶתְךָ
 הַמּוֹן מַעֲיָךְ וְרַחֲמֶיךָ אֵלֵי הַתְּאֻפָּקוּ: כִּי אֶתָּה אֲבִינוּ כִּי אֲבִרְהֵם
 לֹא יָדְעֵנוּ וַיִּשְׂרָאֵל לֹא יִפְרֶנּוּ אֶתָּה יְהוָה אֲבִינוּ גְּאֻלָּנוּ מֵעוֹלָם שְׁמֶיךָ: לָמָּה
 תִּתְעַנּוּ יְהוָה מִדְּרָכֶיךָ תִּקְשִׁיחַ לָבִנוּ מִיִּרְאָתְךָ שׁוֹב לְמַעַן עֲבָדֶיךָ שְׂבִמִי
 נִחַלְתָּךְ: לְמַצָּעַר יִרְשׁוּ עִם קִדְשְׁךָ צָרֵינוּ בּוֹסְסוּ מִקִּדְשְׁךָ:

וַעֲתָה יְהוָה אֲבִינוּ אֶתָּה אֲנַחְנוּ הַחֲמֵר וְאֶתָּה יִצְרָנוּ וּמַעֲשֵׂה יָדְךָ
 בְּלָנוּ: אֵל תִּקְצֹף יְהוָה עַד מָאָד וְאֵל לְעַד תִּזְכֹּר עוֹן הֵן הִכְמָ נָא
 עִמָּךְ בְּלָנוּ: עָרִי קִדְשְׁךָ הָיוּ מִדְּבַר צִיּוֹן מִדְּבַר הָיְתָה יְרוּשָׁלַּיִם שְׁמָמָה: בֵּית
 קִדְשֵׁנוּ וּתְפַאֲרֵתֵנוּ אֲשֶׁר הִלְלוּךָ אֲבִיתָנוּ הָיָה לְשִׁרְפַת אֵשׁ וְכָל מַחֲמֹדֵינוּ
 הָיָה לְחִרְבָּה: הַעַל אֱלֹה תִתְאֻפֵּק יְהוָה תִּחַשְׁשֶׁה וְתַעֲנֵנוּ עַד מָאָד:

בימי בין המיצרים בחצות היום - מוסיפים כאן מזמורים נוספים

על חומתֵיךָ יְרוּשָׁלַיִם הַפְקַדְתִּי שְׁמַרִים כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה תִּמְיֵד לֹא יִחָשׂוּ הַמְּזַכְרִים אֶת יְהוָה אֵל דָּמִי לָכֶם: וְאַל תִּתְּנוּ דָּמִי לוֹ עַד יְכוּנֶנּוּ וְעַד יֵשִׁים אֶת יְרוּשָׁלַיִם תְּהַלֵּה בְּאַרְצָךְ: נִשְׁבַּע יְהוָה בְּיָמֵינוּ וּבְזִרְעֵנוּ אִם אַתָּן אֶת דְּגַנְךָ עוֹד מֵאֲכָל לְאִיבֶיךָ וְאִם יִשְׁתּוּ בְּגִי נֶכֶד תִּירֹשְׁךָ אֲשֶׁר יִנְעַת בּוֹ: כִּי מֵאֲסָפִיו יֵאָכְלֻהוּ וְהִלְלוּ אֶת יְהוָה וּמִקְבָּצָיו יִשְׁתְּהוּ בַּחֲצֹרוֹת קִדְשֵׁי:

אֲתָה תִּקּוּם תִּרְחַם צִיּוֹן כִּי עַתָּה לְחַנּוּנָה כִּי בָּא מוֹעֵד: כִּי רָצוּ עֲבָדֶיךָ אֶת אֲבֹנֶיהָ וְאֶת עֲפָרָהּ יִחַנְנוּ: בּוֹנֶה יְרוּשָׁלַיִם יְהוָה נִדְּחֵי יִשְׂרָאֵל יִכְנֶם:

תיקון לאה

לְמַנְצַח מִשְׁכִּיל לִבִּי קִרַּח: פְּאִיל תַּעֲרַג עַל אֲפִיקֵי מַיִם בֶּן נִפְשִׁי תַעֲרַג אֵלֶיךָ אֱלֹהִים: צִמְאָה נִפְשִׁי לְאֱלֹהִים לֹאֵל חֵי מָתִי אָבוֹא וְאַרְאֶה פָּנֵי אֱלֹהִים: הִיתָה לִי דְמָעָתִי לֶחֶם יוֹמָם וּלַיְלָה בְּאָמַר אֵלִי כָּל הַיּוֹם אֵיךְ אֱלֹהֶיךָ: אֵלֶּה אֲזַכְּרָה וְאֲשַׁפְּכָה עָלֵי נִפְשִׁי כִּי אֶעֱבֹר בְּסֶךְ אֲדָדָם עַד בֵּית אֱלֹהִים בְּקוֹל רִנָּה וְתוֹדָה הַמּוֹן חוּגֵג: מֶה תִּשְׁתַּוְּחָחִי נִפְשִׁי וְתִהְיֶה עָלֵי הוֹחִילִי לְאֱלֹהִים כִּי עוֹד אוֹדְנוּ יְשׁוּעוֹת פְּנִי: אֱלֹהֵי עָלֵי נִפְשִׁי תִשְׁתַּוְּחָח עַל בֶּן אֲזַכְּרֶךָ מֵאַרְצָךְ יִרְדֵּן וְחֶרְמוֹנִים מֵהַר מִצְעֹר: תִּהְיוּם אֵל תִּהְיוּם קוֹרָא לְקוֹל צְנוּרֶיךָ כָּל מִשְׁבְּרֶיךָ וְגִלְיָךְ עָלֵי עֲבָרֵי: יוֹמָם יִצְוָה יְהוָה חֲסִדוֹ וּבְלַיְלָה שִׁירֵי עַמִּי תִפְלָה לֹאֵל חַיִּי: אוֹמְרָה לֹאֵל סְלַעִי לְמָה שְׂכַחְתָּנִי לְמָה קָדַר אֵלֶיךָ בְּלַחֵץ אוֹיֵב: בְּרָצַח בְּעֲצָמוֹתַי חֲרַפּוֹנִי צוּרִי בְּאִמְרָם אֵלִי כָּל הַיּוֹם אֵיךְ אֱלֹהֶיךָ: מֶה תִּשְׁתַּוְּחָחִי נִפְשִׁי וּמָה תִּהְיֶה עָלֵי הוֹחִילִי לְאֱלֹהִים כִּי עוֹד אוֹדְנוּ יְשׁוּעוֹת פְּנִי וְאֵלֶּהִי:

שְׁפִטְנִי אֱלֹהִים וְרִיבָה רִיבִי מִגּוֹי לֹא חָסִיד מֵאִישׁ מְרָמָה וְעוֹלָה
תְּפִלָּטְנִי: כִּי אַתָּה אֱלֹהֵי מַעֲוִי לָמָּה וְנִחַתְנִי לָמָּה קָדָר
אֶתְהַלֵּךְ בְּלַחֲץ אוֹיֵב: שְׁלַח אוֹרֶךְ וְאַמְתָּךְ הִמָּה יִנְחוּנִי יְבִיאוּנִי אֶל הַר
קֹדֶשְׁךָ וְאֶל מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ: וְאַבּוּאָה אֶל מִזְבֵּחַ אֱלֹהִים אֶל אֵל שְׁמַחַת גִּילִי
וְאוֹדְךָ בְּכִנּוּר אֱלֹהִים אֱלֹהֵי: מִה תִּשְׁתַּחֲוֶי נִפְשִׁי וּמִה תִּהְיֶה עָלַי הוֹחִילִי
לְאֱלֹהִים כִּי עוֹד אוֹדְנוּ יִשׁוּעַת פָּנֵי וְאֱלֹהֵי:

בימים שאין אומרים תחנון לא יאמר מזמור זה

לְמִנְצַח מִזְמוֹר לְדָוִד: יַעֲנֶךָ יְהוָה בְּיוֹם צָרָה יִשְׁמְעֶךָ שֵׁם אֱלֹהֵי יַעֲקֹב: יִשְׁלַח
עֲזָרְךָ מִקֹּדֶשׁ וּמִצִּיּוֹן יִסְעָדֶךָ: יִזְכֹּר כָּל מִנְחָתְךָ וְעוֹלֹתֶיךָ יִדְשָׁנָה סֵלָה:
יִתֵּן לְךָ כִּלְכֵּבְךָ וְכָל עֲצָתְךָ יִמְלֹא: נִרְנְנָה בִּישׁוּעָתְךָ וּבְשֵׁם אֱלֹהֵינוּ נִדְגַל יִמְלֹא יְהוָה
כָּל מִשְׁאֲלוֹתֶיךָ: עֲתָה יִדְעָתִי כִּי הוֹשִׁיעַ יְהוָה מִשִּׁיחוֹ יַעֲנֶהוּ מִשְׁמִי קֹדֶשׁוֹ בְּגִבּוֹרֹת
יֵשַׁע יְמִינוֹ: אֵלָּה בָּרֶכֶב וְאֵלָּה בַּסּוּסִים וְאַנְחֵנוּ בְּשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ נִזְכִּיר: הִמָּה
כָּרְעוּ וְנִפְּלוּ וְאַנְחֵנוּ שְׁמֵנוּ וְנִתְעוֹדֵד: יְהוָה הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְּיוֹם קְרָאֵנוּ:

לְדָוִד מִזְמוֹר לַיהוָה הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ תִּבֵּל וַיִּשְׁבִּי בָּהּ: כִּי הוּא עַל יָמִים
יִסְדֶּה וְעַל גְּהֻרֹת יִכּוֹנְנֶה: מִי יַעֲלֶה בְּהַר יְהוָה וּמִי יָקוּם בְּמִקְוֹם
קֹדֶשׁוֹ: גָּקִי כַּפִּים וּבֵר לֵבָב אֲשֶׁר לֹא נָשָׂא לְשׁוֹא נִפְשִׁי וְלֹא נִשְׁפַּע
לְמִרְמָה: יֵשָׂא בְּרָכָה מֵאֵת יְהוָה וּצְדָקָה מֵאֱלֹהֵי יִשְׁעוֹ: זֶה דֹּר דִּרְשׁוּ
מִבְּקָשֵׁי פָנֶיךָ יַעֲקֹב סֵלָה: שָׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וְהִנָּשְׂאוּ פִתְחֵי עוֹלָם
וַיָּבֹאוּ מֶלֶךְ הַכְּבוֹד: מִי זֶה מֶלֶךְ הַכְּבוֹד יְהוָה עֲזִיז וְגִבּוֹר יְהוָה גִּבּוֹר
מִלְחָמָה: שָׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וּשְׂאוּ פִתְחֵי עוֹלָם וַיָּבֹאוּ מֶלֶךְ הַכְּבוֹד: מִי
הוּא זֶה מֶלֶךְ הַכְּבוֹד יְהוָה צְבָאוֹת הוּא מֶלֶךְ הַכְּבוֹד סֵלָה:

לְמִנְצַח בְּגִיטָת מִזְמוֹר שִׁיר: אֱלֹהִים יַחֲנֵנוּ וַיְבָרְכֵנוּ יָאֵר פָּנָיו אֶתְנֵנוּ
סֵלָה: לְדַעַת פָּאָרֶץ דְּרָכְךָ בְּכָל גּוֹיִם יִשְׁוּעָתְךָ: יוֹדוּךָ עַמִּים
אֱלֹהִים יוֹדוּךָ עַמִּים כָּלָם: יִשְׁמְחוּ וִירָנְנוּ לְאֵמִים כִּי תִשְׁפֹּט עַמִּים מִיִּשׁוּר

וְלֹאֲמִים בְּאַרְץ תִּנְחֵם סֵלָה: יוֹדוּךָ עַמִּים אֱלֹהִים יוֹדוּךָ עַמִּים כָּלֶם: אֶרֶץ נִתְּנָה
יְבוּלָה יִבְרַכְנוּ אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ: יִבְרַכְנוּ אֱלֹהִים וַיִּירָאוּ אֹתוֹ כָּל אֶפְסֵי אֶרֶץ:

הַלְלוּיָהּ אוֹדָה יְהוָה בְּכָל לֵב בְּסוֹד יְשָׁרִים וְעֵדָה: גְּדִלִים מַעֲשֵׂי יְהוָה דְּרוֹשִׁים
לְכָל חֲפָצֵיהֶם: הוֹד וְהַדָּר פָּעֵלוּ וְצִדְקָתוֹ עֲמֻדַת לְעַד: זָכַר עֲשֵׂה לְנַפְלָאֲתָיו חֲנוּן
וְרַחוּם יְהוָה: טָרַף נֶתַן לִירֵאָיו יִזְכֹּר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ: כַּח מַעֲשָׂיו הַגִּיד לְעַמּוֹ לְתַת
לָהֶם נַחֲלַת גּוֹיִם: מַעֲשֵׂי יָדָיו אֲמַת וּמִשְׁפָּט נְאֻמִּים כָּל פְּקוּדָיו: סְמוּכִים לְעַד
לְעוֹלָם עֲשׂוּיִם בְּאֲמַת וַיִּשָּׂר: פְּדוּת שְׁלַח לְעַמּוֹ צֹוָה לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ קְדוּשׁ וְנוֹרָא
שְׁמוֹ: רֵאשִׁית חֲכָמָה יִרְאֵת יְהוָה שֶׁכֵּל טוֹב לְכָל עֲשִׂיהֶם תִּהְיֶלֶת עֲמֻדַת לְעַד:

לְמַנְצָת מִזְמוֹר לְדָוִד: בָּבוֹא אֵלָיו נָתַן הַנְּבִיא בְּאֲשֶׁר בָּא אֶל בֵּית
שִׁבְעָ: חֲנֻנִי אֱלֹהִים כְּחֶסֶדְךָ כָּרַב רַחֲמֶיךָ מִחַה פֶּשְׁעֵי: הָרַב
בְּכַסְנִי מַעֲוֵנִי וּמַחֲטָאתִי טָהַרְנִי: כִּי פֶשַׁעִי אֲנִי אֲדַע וְחַטָּאתִי נִגְדִי תָמִיד: לָךְ
לְבַדְךָ חַטָּאתִי וְהִרַע בַּעֲיִנְךָ עֲשִׂיתִי לְמַעַן תִּצְדַּק בְּדַבְּרֶךָ תִּזְכֶּה בְּשִׁפְטֶךָ: הֵן
בְּעוֹן חוֹלַלְתִּי וּבְחַטָּא יַחֲמַתְנִי אֲמִי: הֵן אֲמַת חֲפָצָת בְּטַחוֹת וּבְסֶתֶם
חֲכָמָה תוֹדִיעֵנִי: תַּחֲטָאֲנִי בְּאִזּוֹב וְאַטְהֵר תְּכַבְּסֵנִי וּמִשְׁלַג אֶלְבִּין: תִּשְׁמִיעֵנִי
שִׁשׁוֹן וְשִׁמְחָה תַּגְלִיגָה עֲצֻמוֹת דִּבִּית: הִסְתַּר פָּנֶיךָ מִחַטָּאִי וְכָל עֲוֹנָתִי מִחַה:
לֵב טָהוֹר בְּרָא לִי אֱלֹהִים וְרוּחַ נָכוֹן חִדָּשׁ בְּקִרְבִּי: אֵל תִּשְׁלִיכֵנִי מִלִּפְנֵיךָ
וְרוּחַ קְדֻשְׁךָ אֵל תִּקַּח מִמֶּנִּי: הִשְׁיִיכָה לִי שִׁשׁוֹן וַיִּשְׁעֶךָ וְרוּחַ גְּדִיכָה תִסְמְכֵנִי:
אֶלְמָדָה פֶּשַׁעִים דִּרְכֶיךָ וְחַטָּאִים אֶלֶיךָ יָשׁוּבוּ: הִצִּילֵנִי מִדְּמַיִם אֱלֹהִים אֱלֹהֵי
תִשׁוּעָתִי תִרְצֵן לְשׁוֹנִי צִדְקָתְךָ: אֲדַנִּי שִׁפְתִי תִפְתָּח וּפִי יִגִּיד תִּהְיֶלֶתְךָ: כִּי לֹא
תַחֲפֹץ זָכַח וְאַתָּנָה עוֹלָה לֹא תִרְצֶה: זָכַחִי אֱלֹהִים רוּחַ גִּשְׁפָּרָה לֵב גִּשְׁפָּר
וְנִדְבָה אֱלֹהִים לֹא תִבְזֶה: הִיטִיבָה בְּרִצּוֹנְךָ אֶת צִיּוֹן תִּבְנֶה חוֹמוֹת יְרוּשָׁלַם:
אֲזַ תַּחֲפֹץ זָכַחִי צִדְקָה עוֹלָה וְכָלִיל אֲזַ יַעֲלוּ עַל מִזְבִּיחְךָ פָּרִים:

בימים שאין אומרים תחנון לא יאמר פסוק זה

עד אנה בכיה בציון ומספר בירושלים:

תָּקוּם תִּרְחַם צִיּוֹן, תִּבְנֶה חוֹמוֹת יְרוּשָׁלַם:

לרפואת

יפה בת שפיקה

ולעילוי נשמת

ה"ה משה בן מורברי ע"ה

והגאון רבי יוסף חיים רווח בן אסתר זצ"ל